

PENTRU CA LUMINA SĂ NU SE STINGĂ...

de Șef rabin dr. MOSES ROSEN

Hanuca înseamnă înnoire. Ideea noului ce învinge mecu se afirmă în scrierile luminilor Menorei. Cea mai veche dintre credințele proclamă năzuințe noi, idealuri actuale către toate generațiile. Tocmai atunci când Antiochii cu diferite chipuri credeau că s-a stins candelă, lumina ei s-a înnoit, a căpătat o nouă strălucire, a risipit alte bezne și a arătat alte drumuri binecuvîntate celor care se află în căutarea progresului.

Aceeași Tora, aceeași învățătură. aceeași pagini de minunată evocare a celor mai nobile doruri, a unei drepte orînduri, a unei bazine conviețuirii, au exprimat arzătoarele probleme ale contemporanilor lui Iehuda Hamacabi și sint, parcă, dinadins croite pentru dimensiunile etice ale luptătorilor pentru pace, pentru o viață mai bună a sfîrșitului celui de-al doilea veac.

An de an, de peste două milenii, atunci cînd așezăm Menora la fereastră sau la ușa casei noastre și o aprindem, vestind victoria luminii asupra întunericului, n-avem nimic de scăzut și nimic de adăugat la ceea ce acest gest a însemnat atunci cînd fiii preotului Matitiahu Hasmonaeu l-au săvîrșit, în anul 165 î.e.n. cînd au făcut reînnoirea altarului pingărit, cînd au eliberat Ierusalimul și întreaga țară din mîinile cotropitorilor.

Intr-adevăr, se poate învechi ideea că poezia mică au și ele dreptul la viață și că lumea aceasta nu e făcută ca numai cei puternici să trăiască într-însa? Victoriile lui David împotriva lui Goliat, a Macabeilor, cei pului רבים בים חמטם împotriva oștirilor fără de număr ale Seleucilor și atîtea alte similare rezultate finale ale înfrîngerii între „pozițiile de forță” și cele ale moralei internaționale, au confirmat acest crez, care constituie temelia existenței unei societăți umane ce nu se vrea o junglă.

Pot oare dinții vremii să roadă ideea că apărarea împotriva aceluia care vrea să te extermine, să te reducă la sclavie, să-ți nimească strădania, să-ți pustiască azerările, este un drept legitim al popoarelor? Nouă, mereu actuală este această luptă, la fel cum a fost în vremea cînd eroii de la Modiim i-au fost stegari, ca și atunci cînd ea reflectă zbuciumul contemporaneității, cînd oglindește evenimente ce se întîmplă sub ochii noștri.

Se poate oare depune praful milenilor pe credința că în această lume trebuie să existe un proces de selecție care să fie al ideilor, al filozofilor despre viață, al concepțiilor despre lume și nu unul bazat pe forța brută?

Ciocnirea dintre helenism și iudaism a fost pustiitoare pe cîmpurile de luptă și a devenit binefăcătoare, a dat minunate roade atunci cînd ea a pîșit în aulele academiilor. În toate epocile istoriei s-a confirmat, mai tirziu, acest adevăr. Ori de cîte ori o credință religioasă, un sistem social, o idee filozofică, au căutat să domine pe alții prin forță, au căutat să domine pe alții prin forță, au pus călușul în gura altora, au vrut să impună „fericirea” cerească sau pămîntească prin foc și sabie, aceasta n-a dus decît la nenorocire, le regres. În schimb, încredințările de spade între moduri de gîndire diferite au adus o bogată contribuție la îmbogățirea genului uman, au apropiat omeneirea spre limanul mult dorit al adevăratei fericiri.

Hanuca — nouă, înnoită, neconținut proaspătă, a rămas ideea că o condiție sine qua non pentru ca tiranii să poată învinge este să stingă lumina, să răspîndească întunericul, să semene ignoranța în suflete și în conștiințe. Furia lui Antiochus s-a revărsat împotriva „ulcioarelor de ulei sfînt” nu în mod intimplator. Acolo, pe „Har habait” pe colina cea sfîntă, ardea un חור ורן flacăra veșnică. Ea vorbea către sclavi și le spunea că viața fără libertate nu merită a fi trăită. Ea înălța privirile, înaripa elanul, dăruia îndrăzneală revoltărilor. Acolo ardea o Menora, simbol al culturii pentru toți oamenii fără deosebire, iar nu a unei care să constituie monopolul unei aristocrații oligarhice. O astfel de lumină trebuie neapărat stinsă dacă vrei să menții un sistem social întemeiat pe robie. Prometeu a fost crunt pedepsit atunci cînd a îndrăznit să fure scînteia din Olimpul zeilor și să aducă puțină lumină, puțină căldură, vieților oamenilor umili și trudiților. Ceea ce făceau evreii acolo, în Bet Hamicdadul din Ierusalim, era o reacție în lanț prometică. Cu atît mai primejdioasă și deci cu atît mai mult ei trebuiau nimiciți, iar această candelă trebuia stinsă.

Ce altceva au încercat să facă, de-a lungul istoriei, toți nebunii care au crezut că vor fi

stăpîniții lumii? N-au făcut auto-da-seuri, n-au căutat să sugrumie ideile, n-au încercat să pună lanțuri gîndirii, n-au incendiat biblioteci, n-au stins luminile culturii?

Istoria se repetă” și aceasta o vedem, cum nu se poate mai pregnant, cînd evocăm cele petrecute חמט ורבים în acele zile pe care le evocăm de Hanuca. Nici un Antioch n-a izbucnit pînă la urmă. Întotdeauna a rămas חור ורנים „rămășiță de ulei” ce n-a lăsat să se stingă Menora. Întotdeauna s-a întîmplat minunea „reînnoirii”. De sub cenușă, scînteia care mocnea a izbucnit într-o flacăra incandescentă. Priviți în jur și veți vedea cum, sub ochii noștri, țînesc flăcările adevărului, se înalță farul luminos al păcii, ard într-o „colană înfîințită” luminile ce le aprind luptătorii pentru libertate, drept la viață și independență, evrei și neevrei, din întreaga lume.

Hanuca mai înseamnă și: „Așa s-au odihnit”. Cînd pășitorii uleiului, cînd cei care vegheau ca lumina să nu se stingă, au fost nevoiți să se așere, să pună mina pe sabie spre a-și ocroti glia, familia și truda, ei n-au făcut din aceasta un scop în sine. De îndată ce au eliberat țara și au recăpătat casa lui D-zeu în a lor stăpînire, ei au transformat înșăși sabia în candelă. Tocmai singura sărbătoare iudaică cu evocări de victorii militare are drept simbol un candelabru cu opt brațe luminoase. Cei care n-au înțeles iudaismul au ris și au spus: „Evreii au înecat o victorie pe cîmpul de luptă într-un ulcior de ulei”. Aceasta e adevărul și departe de a fi un izvor de ironizare, este unul de mîndrie pentru noi.

„Așa ne-am odihnit” de pe urma prigoanelor, a umilimelor, a primejdiilor și a pustiirilor. Așa am redevenit preoți ai umanității, păstori ai lumii spiritului. Așa am zvrilit de-o parte sabia și am luat, iar, în mină Menora. Și ori de cîte ori se ivea vreun pericol pentru această vecinică lumină, ne-am aflat întotdeauna în primele rînduri ale aceluia care au luptat și murit pentru ca lumina să nu se stingă.

În acea seară sfîntă, luminările de Șabat ardeau iarăși pe masa lui Iacob Niemirower. La lumina lor căpătau viață literele a două cărți ce se aflau deschise. Foliantele uneia graiau despre învățătura pe care o generație de dascăli ai iudaismului o transmitea celeilalte, spre a-i sluji drept îndrumare. Era un crîmpei din Tora orală, a cărei vrayă constă tocmai în nemărginirea ce îi caracterizează cuprinsul. Graiul fiecărui învățător al Torei sfluește, de mii de ani încoace, noi perle de etică spre a le adăuga la comoara ei; puterea cuvîntului său urzește noi fire în nesfîrșita-i țesătură. Niemirower se pregătea ca a doua zi, la prelegere ce avea s-o rostească la societatea de studii talmudice „Hevra Șas”, să aducă — pentru a cita oară? — noi interpretări pe marginea cuvîntărilor de demult ale înțelepților noștri. Între munții de învățătură חלית חלית הילוכו ce atrîna de fiecare cuvînt al lor,

Lumina în tradiția iudaică

de André Neher

Lumina își marchează prezența în tradiția iudaică prin invocarea unui cuvînt de primă importanță, acela de Ner.

Cum am putea să n-o simțim, mai întîi în ritul sărbătorii de Hanuca, dar și în riturile de care e plină întreaga viață iudaică, în așa măsură încît nu știu să existe o comunitate religioasă care să fie atît de pătrunsă de ritul luminii, cum e comunitatea iudaică?

Încă din antichitatea biblică, pe cînd templul mai exista, exista și Menora, candelabru cu șapte brațe, purtînd cele șapte lumini, cele șapte nerot. Apoi, după distrugerea primului templu, apăr Menora de Hanuca, cu ale sale opt brațe, ale sale opt lumini, opt nerot. Și de atunci, primele cuvinte ale Revelației, luminile Șabatului și ale sărbătorilor. Nici o sărbătoare nu începe fără ca semnalul inaugurării, geneza zilei de iomtov, să nu fie anunțată de lumină, de nerot, ca a preludiu. Nu numai Șabatul este introdus prin cele două lumini pe care le aprinde stăpîna casei, dar întreg cadrul acestei zile este constituit din lumină: Hadlakat hanerot, luminile se aprind, iar în seara următoare, în clipa despărțirii, o altă lumină. Ner-havdala, ne permite să ne despărțim de Șabat în lumină. Apoi, în fiecare din sinagoga noastră, cînd ne adunăm pentru rugăciune, chiar în plină zi, arde o lumină ner-tamid, lumina eternă. Căci, chiar cînd credincioșii au plecat, iar sinagoga este pustie și oamenii nu se mai pot ruga pentru că somnul i-a cuprins și suflul lor se odihnește, ner-tamid din sinagogă arde mereu. Mai trebuie adăugată lumina Jhrzeitului care, de data aceasta, arde nu numai în sinagogă, ci în casă, în bait, cîmin, atunci cînd cineva a decedat, iar absența sa este marcată prin prezența acestei lumini. Și Iom-Kipur însuși, nu este el, într-o oarecare măsură, de la un capăt la celălalt o lumină me-erev ad erev, prin această ner pe care fiecare credincios o aprinde la începutul acestei zile înfricoșătoare, atît pentru el cît și pentru cei care nu mai sînt, dar

care au călăuzit primii săi pași, odinioară în Iom-Kipur-ul copilăriei?

Dar aceste lumini nu sînt prezente numai prin răspîndirea lor în decursul anului ritual iudaic sau al desfășurării căii istorice; ele sînt prezente și în miezul gîndirii iudaice. Fiecare din riturile pe care le vom evoca are o semnificație: mai întîi, semnificația după număr, căci aceste lumini nu se numără în același fel. Există lumina unică a zilei de Iom-Kipur, a zilei de Jhrzeit, cea a ner-tamid-ului; cele două lumini de Șabat și a zilelor de sărbătoare; cele șapte lumini ale Menorei din Templu; cele opt lumini de Hanuca; în sfîrșit, luminile nenumărate ale sărbătorii de Sucot, pe vremea existenței templului, și care pentru Simhat Bet Hașeva, tot poporul din Ierusalim se aduna de ziua bucuriei Torei, iar Ierusalimul întreg era inundat de nenumărate lumini.

Prezența deci prin numerele și simbolurile lor, mitzvot ale evreului, datorită cărora copilul evreu poate învăța să numere: 1, 2, 7, 8; datorită cărora gînditorul evreu poate învăța să stabilească scări de legătură între unic și infinit și care, printr-o mișcare de retur, poate reduce infinitul către unic. O revărsare, într-o oarecare măsură, a cerului înstelat: nu veți mai putea fi numărați cum nici stelele nu pot fi numărate. Da, nu mai pot fi numărate luminile, nerot din viața iudaică, cum nu pot fi numărate stelele, toate aceste stele realizate în sisteme de către Creator.

Prezența acestor nerot și a stelelor n-a străbătut numai gîndirea și teologia iudaică, ci, prin numărul lor, a pătruns și în tematică: în cea a predicatorilor, teme midrașice, teme care la ora actuală preocupă încă gîndirea fiecărui rabin, a fiecărui conferențiar evreu, a fiecărui om care meditează la iudaismul său și care descoperă, în centrul

(Continuare în pag. 111)

Dr. IACOB NIEMIROWER

30 de ani de la săvîrșirea lui din viață

de Șef rabin dr. MOSES ROSEN

verbul său înaripat trebuia din nou să răsună ca un ecou ce poartă mai departe, tot mai departe, străvechea noastră gîndire. A două zi, glasul său avea să întoneze, iarăși, în mijlocul unui cor multi-milenar, imnul Torei noastre orale.

Rădăcinile acestei învățături se află însă adînc înfipte în ogorul celeilalte părți a Torei, cea scrisă. Din paginile acestei de a doua cărți deschise în fața sa răseara figura luminoasă a eroului fragmentului biblic ce se citea în acel Șabat: ויצא יעקב „Patriarhul Iacov pornea la drum”. Precum a făcut-o odinioară marele său omonim, Iacob Niemirower visa, în hotărîtoarea clipă a pregătirii pentru acest drum. Era visul marelui ce întruchipa calea străbătută de om, de la pămînt spre cer. Se zăreau în această măreață viziune treptele unei scări ce simboliza ascensiunea omului spre perfecțiune, itinerariul ideal al existenței umane.

„Luminile de Șabat se stingeau încet. Ici-colo, cite o literă mai căpăta viață, la raza unui ultim pilpuit. De-a lungul sfîșnicilor de argint, două picături de ceară se prelungeau ca două lacrimi. Scara cea miraculoasă se pierdea încet în negura nopții. Numai ingerii Domnului, ce urcau și coborau pe ea, se zăreau. Ei aduceau în ceruri un dar neprețuit — suflatul neîntinat al unui om al cărui grai, deși a amuțit, face totuși să răsună mai departe glasul Torei orale; a cărui pană, deși a încetat să mai scrie, mărturiseste, totuși, viitorului despre splendorile Torei scrise.

A doua zi, la Hevra Șas, un loc a rămas gol. Locul maestrului și învățătorului.

ויצא יעקב Iacob Niemirower a pornit pe

(Continuare în pag. U-a)

TELEGRAMĂ

Eminența Sa d. Șef rabin al cultului mozaic din România, dr. Moses Rosen a primit din partea Excelenței Sale d-lui Zalman Shazar, președintele statului Israel, următoarea telegramă:

Binecuvîntările ce mi-ați exprimat la ziua mea de naștere mi-au pricinuit o deosebită satisfacție, fiind expresia unei inimi calde evreiești. Fie ca noi aici și evreii de pretutindeni să fie binecuvîntați și cu toții să putem nădăjdui într-un viitor al păcii, adevărului, progresului și fericirii.

ZALMAN SHAZAR
președintele statului Israel

Oameni care au fost

ELIAS ȘARAGA

Acum cincizeci de ani eram redactor la ziarele „Adevărul” și „Dinineața” din București și colaborator săptămânal al cotidianului ieșean „Opinia”.

În această din urmă calitate mă abăteam adesea în capitala Moldovei și luam contact cu o serie de personalități din vechea cetate, care s-a distins prin strălucitele ei tradiții culturale. Peisajul natural, ca și cel uman, al orașului m-a cucerit din prima zi și entuziasmul meu față de gloriosul și eroicul țig a rămas același, ba a sporit, de-a lungul unei jumătăți de veac și mai bine de când m-am plimbat pentru întâia dată pe ulițele sale, pline de poezie.

Am cucerit, tânăr fiind, străzile pitorești, cu prăvăliile lor din centru, cu dugheniile de la margine, cu atelierile meșteșugărești, am stat la un pahar de Cotnar în bătrânele circiuri cu lume de tot felul, am vizitat școli și sinagogi, am luat contact cu variate exemplare de umanitate, poeți și meseriași, profesori și țărani de prin satele din jurul Iașilor, ingineri și lăutari, negustori și slujbași, medici și actori.

Am cunoscut orașul mai târziu, în plină maturitate, când în peregrinări prelungite din seară în noapte, reînviăm vechi imagini.

Grădinile Iașilor — *Copoul* îndeosebi — au un farmec deosebit. Ele, aceste imagini de vis, încântă deopotrivă pe băștinași și pe oaspeți.

Acum, la vârsta timpurilor ninse, revăd o dată cu strălucite semne ale progresului arhitectonic vestigiile poeziei cetății, care nu vor dispărea în veac. Și în acest „dulcețig al Iașilor” — cum îl numea Ionel Teodorescu — l-am cunoscut pe *Elias Șaraga*, librar, editor și numismat. Și dacă un Mihail Sadoveanu, un Mihail Codreanu, un Garabet Ibrăileanu, un Petre Andrei, un Mișu Ralea și alții m-au onorat cu prietenia lor, am fost impresionat și de acest scafandru în oceanul tipăriturilor care a scos la lumină, cărți, hrisoave, scrisori, documente, contribuind la sporirea apreciații a tezaurului de cunoștințe istorice: l-am numit pe *Elias Șaraga*.

Descendent al unei vechi familii iubitoare de carte, a dovedit de-a lungul întregii sale vieți o nobilă pasiune pentru tot ce se referea la trecutul țării, ca și la creațiile literare și științifice ale timpului său. Ni se pare plin de tîlc faptul că străbunicul său, pe nume Aizic, și-a consacrat talentele îndeosebi în exercitarea meseriei de legător de cărți.

Pasionat de carte a fost și tatăl lui *Elias Șaraga*, Iliu care a transmis fiilor săi aceeași rivnă întru difuzarea slovei tipărite. Dar *Elias Șaraga* n-a fost, pur și simplu, un librar priceput; a fost un autentic răspinditor de cultură. A creat o editură care a realizat — la scara timpului — o adevărată operă de culturalizare a maselor. E de-ajuns să arătăm aici că, înființând *Colectia de 1 leu*, a publicat lucrări de ale scriitorilor prestigioși. Să-l pomenim pe Eminescu, de pildă, sau pe Caragiale, pe Vlahuță sau pe Iorga, pe Xenopol sau pe Alex. Philippide, pe Beldiceanu sau pe Ioan Nădejde, pe Const. Mille sau pe Creangă și va fi de-ajuns ca să ne dăm seama de ceea ce a însemnat eroica întreprindere a lui *Elias Șaraga*. Spun eroica întreprindere, pentru că pe-atunci a înființa o editură, a tipări cărți, constituia o întreprindere pe cât de îndrăzneală, pe atât de plină de riscuri. Acest îndrăgostit de carte, care în tinerețele sale a colindat orașele și țăgușoarele Moldovei cu coșul plin de povești, realiza, fără îndoială, tipul ideal al răspinditorului de cultură în rîndurile maselor. El a inițiat, putem spune cu toate convingerea, pe omul simplu în tainele cunoașterii, l-a determinat îndrumându-l să citească poezii populare, basmele istorice și alte producții de acest gen, l-a determinat să caute și să prețuiască mai târziu literatura de calitate superioară. A făcut operă de pionierat.

În afară de această activitate de editor, s-a aplicat și în batera de medalii. La douăzeci de ani de la moartea lui Eminescu, a lucrat și a difuzat o medalie comemorativă; a lucrat o medalie la 75 de ani de la înființarea vestitei Academii Mihailene; una denumită *Avântul țării*, etc.

O trăsătură majoră a caracterului său: generozitatea. A donat Academiei Române (azi Academia Republicii Socialiste România, hrisoave, scrisori vechi și a binemeritat recunoștința oamenilor de cultură. A fost decorat cu *Serviciul credincios* (de aur) și cu *Meritul cultural*, s-a bucurat de stima lui Xenopol, a unui Iorga, a unui Philippide (bătrînul filolog și lingvist, tatăl poetului Alex. Philippide). Trebuie să consemnez aici că acest editor luminat a tipărit prima ediție a scrierilor lui Ion Creangă în (1890).

Îndrăgostit de Iași, n-a putut concepe să se despartă de acest oraș, în care starea de poezie e permanentă, nici măcar vremelnică. Și când, totuși, împrejurările l-au silit să-l părăsească, n-a încetat o singură clipă să sufere de nostalgia orașului în care s-a născut, a visat și a muncit în chip atît de rodnic. Iași făceau una cu el. Și a cerut, cu limbă de moarte, să fie înmormîntat acolo, în dealul Păcurarilor.

Și, iată, sînt treizeci de ani de cînd, la 3 decembrie 1939, *Elias Șaraga* a trecut pe tărîmul celălalt. I s-a respectat vrerea: rămășițele sale pămînteste odihnesc în cetatea iașilor, pe care atîta l-a iubit și pentru care a ostentit...

I. PELTZ

DIN ÎNȚELEPCIUNEA STRABUNA

„Uai de acei — spune profetul Isaia — care-și ascund gîndurile față de Dumnezeu și în întineric săvîrșesc fărîdeleghi închipuindu-și că nu sînt văzuți și că fața lor rămîne necunoscută”. Comportarea lor este asemănătoare cu a unui arhitect care după planuri întocmite de el a construit un oraș întreg, cu clădiri, subsoluri și pivnițe. Peste un timp, arhitectul a devenit perceptorul orașului, iar locuitorii săi începuseră a-și dosi averile în încăperi ascunse și în pivnițe. „Oameni lipsiți de minte — îi mustră arhitectul — toate aceste încăperi tănuite nu au fost oare construite de mine, după planuri întocmite de mine? Cum, dar, puteți crede că vă veți ascunde în ele de mine?”

Dumnezeu l-a făurit pe om și lumea întreagă. Cum ar putea, deci, omul să-i ascundă gîndurile sau faptele?

O conștiință : ERICH LÜTH

Vîrsta lui *Lüth*: 67 de ani, aproape a secolului. Profesia: gazetar cu răspunderi ani întregi în Casa Presei din Hamburg, memorialist, scriitor...

Volumul de față, apărut în ed. Marion v. Schröder, are un titlu sugestiv: „Multe pietre în drum” (mai curînd... bolovani), și un subtitlu nu mai puțin semnificativ: „Mărturiile unui cap sucit”. Sucit, în accepția celui de-al treilea Reich; ca judecata sămătoasă, dacă-l privim în perspectiva timpului.

Proiectate pe fundalul unui Hamburg în care s-a născut și a crescut acest semi-self-made-man, memoriile lui care cuprind 50 de ani de istorie germană sînt scrise corespunzător, în vorbă de copilăria sa, anterioară primului război mondial, precum, cînd notează starea de spirit antimilitaristă a anilor 18-20 și propriile simpatii de stînga în epoca Weimarului; sugestiv, cînd creionează personalități culturale memorabile (Carl von Ossietzky, Ernst Cassirer, etc.); amar, cînd evocă amii întîlnecați, în care armele vorbeau în locul muzelor, în care el, cronicar cultural și teatral, gazetarul activ, s-a retras deliberat într-o secție de reclame a... mașinilor de cusut; sobru, conștient de răspundere, cînd își descrie amii de front, sfîrșitul celui de-al doilea război, prizonieratul său din lagărul Ghedi, și răscălat, cînd reconstituie epoca postbelică. *Erich Lüth* face parte dintre germanii cu conștiința torturată de culpele adunate în epoca jascismului. Tocmai de aceea a și fost promotorul campaniei contra regizorului aceluși vestit film, *Jüd Süß*. Etapele acestui „război de 7 ani între el și Veit Harlan, unul din supraviețuitorii obscurantismului, e un capitol deosebit de interesant al cărții, ca și reconstituirea campaniei sale împotriva misterele religioase din Oberammergau, înscenate astfel încît drama să fie ciocnire între o victimă cu înfățișare nordică, tipic germanii cu conștiința torturată pe culpele aduse... Cît de justificată a fost atitudinea sa avea să arate viitorul imediat: scenograful „misterele” s-a dovedit a fi autorul unor manifeste aflatătoare la ură! Tot atît de semnificativ e atacul în presă al lui *Lüth* împotriva profesorului de psihologie Hofstätter, care cerea ca exterminările să nu fie socotite drept crime, ci doar detalii al unei campanii generale, a cărei răspundere nu o poate purta fiecare individ în parte...

„Polemicle unui civil dezlîntuit”, iată cum au fost caracterizate însemnările celui ce scria despre sine, fără menajamente: „În ceasurile de încercare am fost de mai multe ori laș decât curajoși și mă socotesc a face parte dintr-o națiune care a dat multe eroi militari, dar prea puțini eroi cu curaj civic”.

După război, *Lüth* a fost unul din animatorii mișcării de împăcare cu poporul care a dat 6 milioane de victime omenesci și poate că paginile cele mai emoționante ale cărții sînt, în afara celor închinăte căsătorilor israeliene, capitolul despre pelerinajul la Bergen-Belsen, pe urmele Annei Frank: „Propunerea de a-l iniția n-a stîrnit imediat aplauze. Drumul era lung, neabătut, anotimpul nefavorabil. Într-un apel, chemam oamenii să depună flori pe dîmburile de pămînt sub care odihneau zeci de mii de necunoscuți. Un paragraf al apelului, care evoca numele Annei Frank, ucisă la Bergen-Belsen, a devenit, scos din context, parolă. Toate ziarele au difuzat intențiile noastre. Cîteva mii de școlari și tineri au vizionat, mișcați, la teatru Thalia din Hamburg, „Jurnalul Annei Frank”. Emoția a fost atît de mare, încît s-au arătat imediat gata să pornească în pelerinaj. Noi ne închipuim că vom pleca într-un grup de 20-30 de adulți și cîteva mii de delegații școlare, să zicem 50-100 de inși... Dar numai din Hamburg au sîntat să vină 2.000 de tineri. Au venit în ciuda ploii, în ciuda furtunii, a vîntului tăios aducător de zăpadă, tineri cu buchețele de flori primăvăratice în mîini. Adunarea s-a ținut la Obelis. În scurtul meu cuvînt de deschidere am spus: „...Cei ce-au murit aici au fost oameni ca tine și mine. Au fost frați, lăsați să moară în chinuri, fiindcă generația în numele căreia vorbesc nu a fost destul de curajoasă să-i aperse. De aceea îndemnăm tinerii de azi: „Fiți mai curajoși decît am fost noi! Ocrotiți pe cei prigonși fără vină! Mulți dintre noi, germanii, sîntem ispitii să alungăm din memorie și conștiința mormintele de la Bergen-Belsen, Neuengamme, Buchenwald, Auschwitz și Dachau, în loc să aducem aici priinsoșul respectului unui popor purificat...” Noi am venit aici ca să-i izbăvim pe morții de înșingurarea lor...”

„N-au vorbit oficialități. Dar cine a luat cuvîntul a făcut-o foarte scurt. Însă nu s-a auzit nici o singură vorbă goală... Apoi am pornit într-un lung convoi către un mormînt. Am ales un loc simbolic, pe care l-am propus a fi al Annei Frank. Dar pe urmă, tinerii s-au risipit pretutindeni și nici un mormînt n-a rămas fără o floare...”

„Mesajul Annei Frank a fost înțeles. Tinerii pelerini au găsit puntea care leagă o soartă individuală de destinul a milioane de oameni. În primăvara lui 1958 și 1959, pelerinajele la Belsen s-au repetat. Numărul participanților a crescut la 5.000, apoi la 10.000. Pregătirile au fost apoi integral preluate de organizația de tineret din Hamburg.

Pustietatea locului e, cred, de aci înainte, o ură definitiv ruptă. Supraviețuitorii lagărului... și membrii familiilor căzute jertfă aici nu se mai sînt singuri.”

U.P.

STAȚIUNILE DE PE VALEA OLTULUI

Atractivele stațiuni de pe Valea Oltului — Călimănești, Govora, Olănești, care găzduiesc anual circa 85.000 de persoane, își dezvoltă capacitatea de cazare. La Călimănești se află în construcție două mari complexe balneare, cu aproape 800 de locuri. Se dezvoltă, de asemenea, stațiunile Govora și Olănești, prin extinderea și amenajarea unor pavilioane balneare și a caselor de odihnă.

O preocupare permanentă a edililor o constituie sporirea confortului. Din iarna aceasta, peste 90 la sută din spațiile de cazare ale stațiunilor de pe Valea Oltului vor fi încălzite cu ajutorul termocărierii. La Govora se află în construcție o nouă centrală termică. Majoritatea vilelor vechi au fost modernizate și mobilate plăcut.

AȘEZARE DACICĂ DIN SECOLUL III

Săpături arheologice recente au scos la lumină în zona localității Cociuba Mare și Rohani, din nord-vestul Transilvaniei, o așezare dacică datînd din secolele III și IV ale erei noastre. Așezarea este alcătuită din locuințe de suprafață și nu din bordeie, cum sînt cele cunoscute pînă în prezent. În aceste locuințe, alături de ceramica lucrată cu mîna și de cea obișnuită, modelată la roată, s-au descoperit vase mari de provizii. Întregul inventar descoperit cu ocazia săpăturilor efectuate în depresiunea Holodului demonstrează stabilitatea vieții economice și sociale a dacilor liberi din nordul și nord-vestul Transilvaniei.

ÎN MEMORIA UNEI MARI PERSONALITĂȚI

La Academia Germană de Științe din Berlin a avut loc o ședință festivă consacrată aniversării a 150 de ani de la nașterea lui Nicolae Bălcescu. Ședința a fost organizată de Comisia națională UNESCO și Academia de Științe a R.D.G.

JUBILEUL UNUI TEATRU

Teatrul de marionete și păpuși „Tăndărică” a împlinit 20 de ani de existență. În această perioadă, teatrul a dat aproape 10.000 de spectacole care au fost vizionate de 3 milioane de spectatori.

„Tăndărică” a întreprins și numeroase turnee în străinătate, arta păpușarilor români fiind pretutindeni apreciată.

PRODUSE LIVRATE LA EXPORT

Întreprinderea de comerț exterior „Mineralimportexport” a livrat de curînd, din grupa materialelor de construcții, unor parteneri comerciali din Cehoslovacia, R.D. Germană, Iugoslavia, Polonia, Ungaria și Uniunea Sovietică însemnate cantități de ciment, carton asfaltat, împîslitură bitumizată, dale de marmură concașată, plăci de asociment, piatră de ghips, precum și carbură de siliciu.

Sute de mii de metri patrați de geam tras și laminat au fost expediate în Canada, Italia, S.U.A. și în alte țări.

SEFARZII în LUME

Profesorul Juan Uilar Ramirez de la universitatea din Murcia (Spania) prezintă în mai multe numere ale revistei „Hakejex” a consiliului de comunități israelite din Spania un studiu documentat intitulat „Sefarzi în lume”. Din acest studiu luăm cunoștință despre rolul jucat de evreii sefarzi în viața publică a țărilor din apusul Europei unde au găsit azil după exilul spaniol. În rândurile ce urmează ne vom mulțumi să redăm pe scurt pasagiile cele mai importante ale articolului.

În cadrul comunităților evreiești din Europa occidentală sefarzii au ocupat poziții proeminente între secolele XVI și XVIII. Prin cultura, bogăția și prestigiul lor se situau mult peste coreligionarii lor originari din răsăritul Europei.

În Olanda și Anglia, izgoniții din Peninsula au ajuns la o poziție socială deosebită. Dintre toate comunitățile, aceea care s-a evidențiat mai mult a fost cea din Amsterdam. Condusă de rabini prestigioși și de cultivați oameni de literă, ca Iacob Tirado, David și Bento Osorio, Samuel Tardiola, David Pardo, Isaac Aboab de Fonseca, comunitatea din Amsterdam a devenit centrul spiritual al evreilor din vestul Europei, ceea ce făcu să se denumită „Ierusalimul occidental”.

Țările de Jos se mândresc, printre alii, cu cei mai străluciți, cu oameni formați atunci în acele cartiere evreiești. Să reamintim pe cîțiva din cei mai renumiți: Baruch Spinoza (1632–1677); filozoful materialist Uriel da Costa; Iacob Trip, protectorul lui Rembrandt și susținător al literelor și al artelor; Menasse ben Israel, a cărui carte asupra originii americanilor a fost lectura predilectă a multor generații — și mulți alții.

Comunitățile evreiești olandeze au început să decadă în a doua jumătate a secolului XVII și în anul 1723, descendenții expulzaților din Peninsula au fost înlocuiți trep-

dat cu evreii sosiți din Europa centrală. Acest proces a continuat mai multe secole astfel că în preajma celei de a doua conflagrații mondiale, dialectul ladino (iudeo-spaniol și iudeo-portughez) era stins; și ceea ce este mai dureros: s-a pierdut o mare parte a tezaurului cultural al sefarzilor olandezi.

Asemănător este procesul evolutiv urmat de nu mai puțin celebra comunitate a Londrei. Apogeul său a fost în zilele lui Cromwell. În continuare, cu excepția unor scurte perioade, comunitatea sefaradă a Londrei nu va mai crește. În secolul al XVIII-lea primi o bună parte din sefarzii originari din Italia, Franța și Țările de Jos; iar în secolul XIX-lea are loc o masivă imigrație aschenazită care, la fel ca în toate părțile, reuși să se impună și să absoarbă grupurile hispano-portugheze. În secolul al XVIII-lea s-au evidențiat, printre alții, oamenii de știință Jacob de Castro și Isaac Samuda; financiarul Salomon Medina, primul evreu înobilat în Anglia. În secolul al XIX-lea merită să fie amintit diplomatul și filantropul Moses Montefiore, care și-a consacrat viața și averea pentru progresul comunităților oprimate și înaprize din Orient; nu poate fi omis economistul David Ricardo care și astăzi figurează în toate manualele de economie politică. Un loc aparte ocupă Benjamin Disraeli, conte de Beaconsfield (1804–1881), întemeietor al imperiului britanic.

La începutul secolului actual, micile particularități hispanice ale comunităților israelite din Anglia, la fel ca în celelalte țări ale lumii anglo-saxone, au dispărut sub influența evreilor originari din răsăritul Europei.

Italia renașterii a adăpostit și ea un număr însemnat de sefarzi. Regele Fernando al Neapolului și ducele de Ferrara au dat ocr-

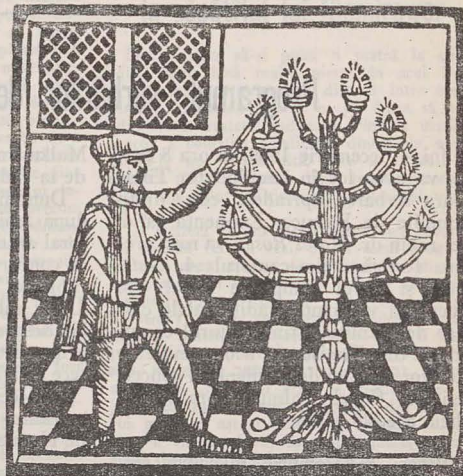
la Vatican, unde există un vechi cartier evreiesc a cărui origine se crede a fi de pe vremea împăraților Vespasian și Titus. În Roma a strălucit astrul lui Leon Abrabanel, mai cunoscut sub numele de Leon Hebreo, scriitor și filozof. Veneția, însă, a fost centru sefardismului italian. Acolo a existat o comunitate sefaradă influentă din sinul căreia vom pomeni doar pe faimosul medic Cesare Lombroso și pe celebrul om politic Daniel Fonseca. Mai aproape de epoca noastră se cuvine aminti pictorul Modigliani. În decursul timpului au luat ființă comunități sefarde la Genova, Pisa, Florența, Luca. Chiar astăzi, Livorno a rămas centrul spiritual al iudaismului italian.

Franța a primit de asemenea un număr de expulzați din peninsula iberică. Un timp îndelungat, la Bayonne, Bordeaux și Rouen au existat cele trei nuclee sefarde cele mai și al escendenților lor la istoria și la cul-

tura franceză s-a făcut resimțită pînă în zilele lui Louis XVI. Din rîndurile lor s-a ridicat prozatorul Michel de la Montaigne, poetul Pinto Delgado, omul politic Jean Bodin. În timpuri mai recente, în Franța ca și în Italia, dialectul ladino a fost înlocuit prin limba națională, în timp ce vechile tradiții sefarde au trebuit să ducă o luptă pentru a-și putea păstra specificul față de comunitățile aschenazite care la fel ca în Olanda și Anglia, reușiseră să se impună. Personalități proeminente ca Gambetta, Pissaro, Bernardin. Cattude-Mendes, Millaud, Solar, Porto Riche, Pereira, Rodriguez, Mirés și alții s-au ridicat din rîndurile comunității sefarde din Franța. În zilele noastre, foștii președinți ai Consiliului de miniștri Leon Blum și Mendès-France, precum și laureatul premiului Nobel, René Cassin, sînt tot fii cu care se mîndrește comunitatea sefaradă din Franța.

ESRA ALHASID

Aprinderea luminilor de Hanuca
gravură din anul 1723

Lumina în tradiția iudaică

(Urmare din pag. 1-a)

semnificației acestor lumini, a acestor norot, o doctrină, un adevăr, o forță spirituală. Astfel, cele 7 și 8 lumini: de ce în templu ar numai șapte lumini, iar în Menora de Hanuca există opt lumini? Și nu cumva pentru că șapte e numărul sacru, domeniul Șabatului? Și nu cumva pentru că obligația evreului este de a depăși acest sacru pentru a-l introduce în cotidian, în profan și de a considera că a opta zi nu este dominică; nu este ea, ziua sacră, ci ziua omului, a unui om oare, după ce a trecut mai întin prin cele șapte zile, știe să sădească această a șaptea zi în cea de-a opta și să sanctifice profanul?

Luminile de Șabat — nerot-Șabat și luminile de Hanuca, nerot-Hanuca se mai disting și prin faptul că luminile de Hanuca sînt lăse în grija bărbatului evreu, pe cînd luminile de Șabat sînt lăse în grija femeii evreice, demonstrînd astfel, o dată în plus că și în acest domeniu uniunea conjugală și dragostea soților se regăsesc, simbolizînd în această repartitie sarcinile ce revin fiecăruia, omnia pe cîmpurile de luptă, celuilalt în această eroică proprietate ce îl constituie căminul iudaic. Erosimul este același, ici și colo, e de aceeași nuanță și materie. Luminile de Hanuca faureșc și tema *Salom-ului*, a păcii. Menora de Hanuca a fost întrezărită mai întin de profetul Zaharia, ca simbol al spiritului și al ne-violenței: *Lo-bahav, velo-bahavil...* „Numai prin spiritul meu și nu prin forță, nici prin violență”, iată ce semnifică Menora pe care Zaharia o prevăzuse și care formează miezul hafteric fiecărui Șabat-Hanuca al anilor noștri iudaici.

Dacă am încerca să găsim, prin această multitudine de semnificații și teme, un numitor comun, linia care să reunească aceste lumini, la fel de numeroase ca și stelele, cuprînzîndu-le pe toate, toate aceste *nerot* care-și trimit pretutindeni razele lor luminoase, în toate împrejurările și profunzimile a ceea ce este *mitzva* iudaică, ajungem la ideea de ascensiune, ideea de *alya*. Însăși Toră, cînd ne învață să aprindem *ner*, lumina, nu spune că e un act de *he-alot* ce trebuie îndeplinit: *bealote ha ett hanerot*.

Astfel, privită prin această primă perspectivă, *ner-mitzva*, ritul iudaic, în măsura în care nu este decît unul și același cu ritul lumini, este o *alya*, o ascensiune, ceva care urcă.

Iată, însă, că deodată apare un alt termen care, în ebraică și în tradiția iudaică, înseamnă, tot atît de ferm ca și primul, lumina. Sînt deci două sinonime, dar, întrucît ele se exprimă prin doi termeni radicali diferiți, ele sînt opuse. Alături de *ner* există și *or* (alef, vav, reic). Cu acest cuvînt *or* e ca un vâl care se rupe, o nouă dimensiune

care apare, un nou peisaj pe care-l descoperim, o nouă lume. *Or* este lumina genezei. Trebuie să ne întorcăm la începutul nu numai al Torei, nu numai la *mitzvot*, nu numai al iudaismului, ci la începutul umanității; nu numai la începutul umanității ci la începutul lumii, pînă la această co-prezentă a haosului înă și a lui Dumnezeu. Din haos a țîșnit lumina: conform intuiției geniale a lui Rași, primele trei versete din Toră, formează un tot. Versetul „Bereșit...” nu se oprește la sfîrșitul versetului și e greșit dacă traducem — tradiția iudaică nu o permite — „La început Dumnezeu a creat cerul și pămîntul; punct; de la capăt. Căci dacă aici ar exista un punct și am merge la capăt, n-am putea găsi un loc determinant al apariției omului după act creator al lui Dumnezeu. Rași ne recomandă să înțelegem și să traducem astfel: „La început actului creator al lui Dumnezeu, în clipa în care ca într-un elan creator, cerul și pămîntul începeau a fi create de Dumnezeu, și pămîntul era haos, iar întunericul domina genunea și spiritul Domnului plana deasupra apelor, atunci Dumnezeu a spus: *Yehi or!* (Să fie lumină)”. Și pornind de la această lumină, primul cuvînt al lui Dumnezeu, primul cuvînt al devenirii, universal și umanitatea pot fi acolo, în fața lui Dumnezeu. Este lumina cosmică, lumina difuză, lumina care, odată născută, nu mai dispăre. E lumină eternă, cea care, din prima clipă, căci a ieșit din gura și cuvîntul lui Dumnezeu, nu va mai dispăre niciodată. Tot astfel, conform indicației a în-suși versetului următor, judecata pe care Dumnezeu o îndreaptă asupra lumii: „*Uayir Elohim ki Tov*”, Dumnezeu vede grație acestor lumini pe care a creat-o și ceea ce vede este exclusiv binele.

Lumină eternă, lumină care este binele pe plan moral, lumină care țîșnește astfel din adîncurile creației într-un fel de jet iluminînd în așa fel încît, prin contrast, restul cade iarăși în întuneric. Din moment ce lumina nu mai este *Ner*, ci este *Or*, fenomenul este tot atît de minunat, pe cît este de sfîșietor totodată. Căci să citim mai departe: „Dumnezeu a văzut că lumina este orbitor de frumoasă”. De ce, atunci, să nu facă astfel ca lumina să se răspîndească prin întreaga lume și printre oameni? De ce să nu scalde cosmosul și oamenii care vor veni în această lumină bună și frumoasă? Dumnezeu a făcut o separare între lumină și întuneric”. Ceea ce a făcut Dumnezeu constituie o despărțire, o îndepărtare, așezarea de o parte a luminii și de cealaltă a întunericului; dar prin însuși faptul că lumina a fost creată de El, s-a produs o delimitare, o separare în interiorul luminii; pentru că ea a fost lumina perfectă, eternă, bună, fermecătoare, ca a proiectat în mod necesar o umbră. Și umbra era acolo, alături de lumină, despărțită de ea. Aceasta, învățații noștri au interpretat-o într-o pagină a tratatului Sota, în care combină acest ilu-

minat al luminii cu întunericul, proiectîndu-le asupra a două teme esențiale ale tradiției și gândirii iudaice: mitzva (ritul) și Toră. „*Ner mitzva ve-Tora or*”. Da, e adevărat, ne spun învățații, mitzva este *ner* și Toră, ca singură, este *or*. Dar *ner* și *or* nu este unul și același lucru; sînt două lumini cu totul diferite, căci sînt inserate în două dimensiuni diferite. *Ner*, este *lefi chaa*, ceea ce este temporal, trecător, provizoriu. *Or*, la fel ca Toră, este eternă, *leolam*. Există un domeniu al veșniciei, e acela al lui *or*, al acestui *or* primitiv care, din clipa în care a țîșnit, nu se mai poate opri. Dar *ner mitzva*, ritul iudaic, lumina Șabatului lumina sărbătorilor, cea de Hanuca, lumina lui *ner tamid* și cea *hazgher*, toate aceste lumini, pentru că sînt *nerot*, sînt în timp, sînt trecătoare. Toate aceste lumini pe care le aprinsesem adineori — *nerot mitzva* — în entuziasmul kavani, a ritului pe care-l săvîșim, în bucuria zilei de Hanuca, a întîmpinării Șabatului sau a despărțirii de Șabat, în această veselie și fervoare a lui *ner-tamid* pe care o aprindem spre amintire, toate aceste lumini, odată aprinse, sînt menite a se stinge, ca și omul.

Ner Hașem nișmat Adam, spun Proverbele. Sufletul omului, personalitatea omului, omul ca individ, nu poate fi reprezentat decît prin această imagine șovăielnică a lui „*ner*”. E, fără îndoială, un *ner* al lui Dumnezeu, dar totuși *ner*, iar viața omenescă este nesigură, pasageră. Aceste lumini, *nerot*, chemate la viață, nu sînt menite a trăi decît o zi, într-o durată limitată și apoi, din nou, ele se sting, ca și actele rituale, *mitzvot* — noi simțim, ne dăm seama — ele sînt absolut pasager; ele vin către noi și din nou ne părăsesc.

Dar aceasta nu este totul. Desigur, acest *ner* care adineori ne ilumina, acum se află nu într-o *alya*, ci în declinul tremurător al unei flăcări care, deși arde cu foc puternic, poate, o știm, să se stingă într-o clipă, la cea mai slabă suflare de vînt; un suflu e suficient pentru a o stinge. Dar mai e încă ceva: în inima acestui *or*, a acestei lumini eterne, a acestui bun nesecat, există un hiatus, o ruptură. Totul se petrece ca și cum delimitarea, *Havdala*, separarea făcută de Dumnezeu între lumină și întuneric, n-ar fi numai proiectarea umbrei venind dintr-o lumină prea strălucitoare, ci a provocat în însuși sinul acestei lumini prea orbitoare un fel de delimitare și de ruptură. Lumea n-a putut suporta lumina însăși. Acest *or* era prea puternic pentru a se putea suporta al însuși și tradiția iudaică propune lectura primelor versete din Toră, a primului cuvînt pronunțat de Dumnezeu în urma căruia lumina a țîșnit și istoria a putut începe să-și depene firul. Lectura de data aceasta, nu cu *pehat* al lui Rași, în sensul simplu, ci cu *drach* al lui Rași, într-un sens mai profund, dar care lămurăse sensul simplu. Dumnezeu spune: „*Jehi Or* (Să fie lumină) *Uayehi Or* (și fi lumină)”. Această lumină care tocmai a fost creată, căreia Dumnezeu i-a zis: „Să fii”, ca este. Nu, ea nu este. „Și fi lumină” e deja nu mai este, ne-a și scăpat. Midrașul explică mai limpede acest *va-yehi*, acest „vav” și acest „yod” care pentru tradiția iu-

daică sînt simbolul lui „vai”, al vaietului, simbolul tînguirii. Totul se întîmplă aici ca și în momentul cînd Dumnezeu a spus luminii: „Să fii”, iar această lumină născîndu-se, țipa ca și femeile în durerile nașterii, punînd în acest strigăt întreaga sa suferință, fără a putea întrezări încă unde va duce această naștere. Și într-adevăr, Dumnezeu a văzut această lumină în întreaga sa plenitudine, pe punctul de a se sparge, și spărta s-a accentuat: *Uayavdel*; Dumnezeu a luat această lumină și a pus-o la adăpost (ghehiza). Cînd ne apropiem apoi de ziua a patra, această a patra zi în care lumina urma să se prindă de cosmos în așa fel încît să fie ca inima lumii, nu mai este *or*, nu mai sînt decît *meorot*, nu mai sînt decît aște, decît propte, de care se sparg rămășițele acestei lumini, din care esențialul a fost pus la adăpost de Dumnezeu pentru întelegerii lumii care vor veni, „*ganaz haKadosh baruh lui latsadikim leatid lavo*”.

Lumină ascunsă, lumină pierdută, lumină sfîșiată și micșorată, căci drama se prelungește încă în această a patra zi, cînd soarele și luna la începutul creației sînt ambele acolo, aștri mari, ambii regi și suverani și neînviindu-se la început unul pe celălalt. Dar aceste două lumini mari nu sîrșesc prin a se înțelege și se prezintă în fața lui Dumnezeu: trebuie ca una din aceste două lumini să fie micșorată. Luna e aceea care cere lui Dumnezeu ca s-o diminueze. Atunci soarele va fi simbolul luminii nesecate, egală meru cu ea însăși. Celălalt astru, luna, este simbolul unei lumini care se reînnoiește meru, din nou, în timpul nopților clare de lună obligată să treacă prin faze care o conduc, plină, la plenitudine, cînd luna poate să se asemene și să se compare cu soarele, dar care, de asemenea în nopțile de *hodes*, o îndreaptă spre declin, spre moarte și spre neant.

Omul apare și el, în procesul creației înmădat de aceste raze, de aceste rămășițe de *or*, de lumină. Dumnezeu așezase astfel lumina în univers, încît, după ce a rezervat esențialul pentru lumina viitoare, a agățat cîteva elemente pe aște, încă i-a putut acoperi pe Adam și Eva. Adam și Eva au fost o *re goi*? Nu, n-au fost *goy*; ei purtau luminile *or*, vîșmintele *or*, vîșmintele acestei lumini primitive.

După ce Adam și Eva au călcat, în Gan Eden, cuvîntul divin, *katnot* au *va-yabichem*, vîșmintul lor va fi încă *or*, dar *or* cu „ain” (piele) și nu cu „alef” (lumină). E o prăbușire a cărei imagine impresionantă vine în contrast cu cea din *Aly* de care am mai vorbit. *Ner-Mitzva* a fost, am mai spus-o, „*behaloteha și hanerot*”, un fel de impuls urcînd tot mai sus și optimismul acestui avînt, trecînd printre aște, pînă în cer. Și acum *or*, pornind de la un moment primitiv și care părea, în orbitoarea sa strălucire, să întinece totul, e o coborîre, o cădere spre obscuritate, spre respirie, spre ascunzătoare. Și Toră va reapare la Sinai. *Torat Or*, dar curînd va fi și ea disprețuită, ridiculizată, uitată, scilicet că se vor pierde prin lume, ascunsă în învelșuri în care doarme în așteptare.

Aceasta este schema celor două teme ale luminii în tradiția iudaică.

Comemorarea dr-ului Iacob Niemirower

În cadrul serviciului divin de Kabalat Șabat din seara zilei de vineri, 14 noiembrie 1969, de la templul coral din București, Eminența sa d. Șef rabin dr. *Moses Rosen* a evocat, în predica d-sale ocazională, figura venerată a aceluia care a fost păstorul religios al obștei noastre în perioada dintre cele două războaie mondiale, Șef rabinul dr. *Iaakov Itzak Niemirower*, de la a cărui încetare din viață s-au împlinit 30 de ani.

Duminică, 16 noiembrie 1969, a

avut loc la mormîntul defunctului un serviciu religios oficiat de către d. Șef rabin dr. *Moses Rosen* și prim-cantorul *A. Guttman*. Au participat conducerea Federației Comunităților Evreiești (M), ai Comunității evreilor (M) din București și ai principalelor instituții ale obștei evreiești. A fost de față venerata văduvă a defunctului, d-na Fanny dr. Niemirower.

Binecuvîntată fie memoria lui rabi *Iaakov Itzhak ben rabi Menachem Nachum Hacohen*, dr. *Iaakov Niemirower*.

Programul serbărilor de Hanuca

Joi, 4 decembrie 1969, la ora 8 seara, va avea loc în templul din Timișoara serbarea aprinderii celei dintîi lumînțe de Hanuca. Eminența sa d. Șef rabin dr. *Moses Rosen* va rosti predica festivă. Prim-cantorul *A. Guttman* și corul templului coral din București vor cînta tradiționalele cîntece de Hanuca. Prim-cantorul comunității din Timișoara, acompaniat de cor, vor executa de asemeni un concert religios. Corul Talmud Tora va încheia această serbare.

Vineri, 5 decembrie, în cadrul serviciului divin de Kabalat Șabat, la templul coral din București, Eminența Sa d. Șef rabin va rosti predica „Ma hu Hanuca”.

Sîmbătă, 6 decembrie, după amiaza, d. Șef rabin va ține a expunere talmudică la „Chevra Șas” din București și va participa la Șaloș Seudot de la sinagoga Avram Ber-Zisu.

În aceeași seară va avea loc la restaurantul ritual din str. Popa Soare ceremonia de aprindere acelei de a treia lumînărele, urmată de o Melave-

Malka tradițională pentru participanții de la Talmud Tora.

Duminică, 7 decembrie, la ora 5 după amiaza, va avea loc la templul coral tradiționala serbare de Hanuca, cu concursul corului templului și corurilor de Talmud Tora. Eminența Sa d. Șef rabin dr. *Moses Rosen* va vorbi despre „Sinai și Olimp”, iar d. prim-cantor *A. Guttman* va cînta cîntece religioase și folclorice.

În aceeași seară va avea loc la restaurantul ritual din București o Seuda de Hanuca.

Luni, 8 decembrie, la Iași, la Sinagoga Mare; marți, 9 decembrie, la Bacău; miercuri, 10 decembrie, la Cluj, la Templul deportaților și joi, 11 decembrie, la Brașov, la templul mare, vor avea loc serbări de Hanuca, cu participarea Eminenței sale d-lui Șef rabin dr. *Moses Rosen*, însoțit de prim-cantorul *A. Guttman* și corul templului coral din București. Toate aceste serbări vor avea loc la ora 8 seara.

Serbări similare vor avea loc și la alte comunități.

Curs talmudic

În memoria mamei d-sale *Taube Rosen* ז"ל al cărei *Jahrzeit* (ziua de comemorare) a fost la 7 Kislev, Eminența Sa d. Șef rabin dr. *Moses Rosen* a vorbit în ziua de 5 Kislev (sîmbătă 15 noiembrie 1969), la Chevra Șas din

str. Mămulari despre pericopa săptămîni, Toldot.

D. Șef rabin a oferit apoi credincioșilor tradiționala masă de Șaloș Seudot, în cadrul căreia a rostit Divrei Tora (Învățătură ale Torei) d. prim-rabin *I.M. Marilus*.

Un german scrie în limba idiș

Ziarul evreiesc „*Natze Idische Tzeitung*” care apare la München a publicat în numărul său din 24 noiembrie a.c. un articol ieșit din comun. Nu atît prin tematica sa, cît prin autori: căci articolul la care ne referim a fost scris în limba idiș de către un german, *Frieder Weigold* din orașul Regensburg. Cum a ajuns respectivul autor să scrie în idiș, de ce și unde a învățat atît de bine această limbă?

Ne-o spune chiar el în articolul la care ne referim. *Weigold* a pornit de la premiza cît acolo unde oameni de naționalități și credințe diferite conviețuiesc, o mai bună cunoaștere reciprocă este condiția unei mai bune înțelegeri. Consecvent acestei idei, a început să frecventeze lăcașele de cult mozaice din Regensburg, să se familiarizeze cu obiceiurile și practicile acestui cult etc. Acolo, la sinagogă, a auzit pentru prima oară vorbindu-se idiș. Dar să-i dăm cuvîntul autorului.

„Cînd am asistat pentru prima dată la un serviciu divin mozaic, totul mi s-a părut cu desăvîrșire nou. Inscriptiile ebraice de pe zidurile sinagogii au trezit în mine un simțămînt înălțător, solemn. Cînd am dat de un text în idiș, scrierea mi-a devenit brusc familiară, vie. M-a impresionat în mod deosebit ceremonialul din sinagogă, felul cum rugăciunile sînt rostite acolo. Simțeam că la

fel a fost în toate timpurile, cu nenumărate generații în urmă. Pe de altă parte, nu era doar o simplă repetare a unei tradiții străvechi — simțeam viață și bucurie în toate...”

Mai departe, autorul înfățișează contactele sale cu obștea evreiască din Regensburg.

„E o trăsătură caracteristică a comunităților dintr-un mediu neevreiesc că legăturile dintre membrii săi sînt deosebit de strînse. De aceea bucuria mea e cu atît mai mare cît sînt primit cu inimă deschisă de către obștea din orașul nostru, ca și în familiile evreiești. Și de fiecare dată înțeleg tot mai bine obiceiurile evreiești și în special semnificația sărbătorilor mozaice, pot afirma că ea îmi impune — dar acest lucru nu înseamnă că aș intenționa să adopt această religie. Îmi sînt cunoscute cerințele mari ce se pun pentru aceasta. În orice caz, sînt profund impresionat văzînd cum copii mici învață alef-beth-ul în școlile ebraice și cum trec apoi la studiul Torei...”

În mod deosebit m-a atras limba idiș. Înțeleg foarte bine însemnătatea limbii idiș, vorbite și scrise. Prin ea renaște ceva din bogata cultură idiș de altă dată.”

În încheiere, *Frieder Weigold* își exprimă satisfacția că poate contribui, fie și într-o modestă măsură, la apropiere între evrei și germani.

AFORISME TALMUDICE

Intenția bună e considerată de Dumnezeu la fel ca o faptă bună; intenția rea, pricinuitoare de fapte rele e socotită la fel ca o faptă rea.

Binele este fecund, răul este steril.

Păcatul este la început dulce, dar la sfîrșit amar.

Cei drepti sînt socotiți mai presus chiar decît îngerii.

Sufletul unui singur om drept cîntărește mai greu în balanță decît lumea întreagă.

Celor drepti nu li se înalță statui: cuvintele lor sînt statuile lor.

Răsplata unei fapte bune este însăși fapta bună; pedeapsa pentru un păcat este păcatul însuși.

Dumnezeu nu-i cere omului ceea ce este peste puterile sale.

Un singur pas desparte raiul de iad.

Dumnezeu răsplătește orice faptă a omului, chiar și un cuvînt frumos pe care acesta îl rostește.

EVREII DIN DJERBA

Nu departe de Tunis, pe insula Djerba, există, de 1.000 de ani, o mică și vestită obște evreiască, pe care de curînd am avut prilejul s-o vizitez. Trăind o viață oarecum izolată, tradițiile lor sînt tot atît de vechi ca și cei care le respectă. Transmise pe cale orală, în stil oriental, ele poartă amprenta anticității și autenticității.

În satul Hara Kabira, așezat dincolo de principalul oraș, Houmt Souk, pe insulă, trăiește o comunitate evreiască numărînd aproximativ 1.200 suflete. Membrii săi păstrează cu mîndrie și demnitate vechile tradiții ale strămoșilor lor, dintre care unii au venit acolo după distrugerea primului templu, prin anul 586 î.e.n.

Satul constă din case în stil arab. Fiecare casă are un număr de încăperi dispuse în jurul unei curți largi. Casele par a fi construite la întîmplare, nu există străzi, denumiri de străzi sau numere de case.

Undeva, în spațiul central dintre aceste case, există un loc deschis care, înainte de ziua de Șabat, devine un fel de piață publică. Comerțul este aproape în întregime exercitat de bărbați care adesea stau jos, tot după moda arabă, pe nisip și vînd sau discută.

Îmbrăcămintea lor e, în majoritatea cazurilor, aceea a arabilor tunisieni — pantaloni bufanți strînși sub genunchi și legați în talie cu un șnur ca de pijama. O haină cenușie de lînă — ca un fel de halat de prăvălie — o bonetă de pîslă roșie și pantaloni în picioarele goale completează îmbrăcămintea.

Mulți oameni tineri poartă, totuși îmbrăcăminte europeană. Limba folosită este cea

arabă. Chiar și predica de Șabat, în sinagogă, se rostește în această limbă. Cu toate acestea, cei mai mulți dintre ei vorbesc ebraica, mai mult sau mai puțin curgător.

Djerba are 18 sinagogi, dintre care 16 în folosință regulată. Slujbele încep la ora 4.30 d.a. și continuă una după alta pînă se string destui oameni pentru un alt minian.

În calitate de *levi*, am fost mereu invitat la Tora, ori de cîte ori se citea din ea. Explicația acestui fapt n-a întîrziat să se arate: în Djerba nu există *leviți*.

Potrivit unei vechi tradiții, atunci cînd scribul Ezra s-a întors din Babilon, el a cerut *leviților* din Djerba să se întoarcă în țara sfințită, dar aceștia au refuzat. Din această cauză el a proclamat o anatemă pe timp de un an pentru orice *levit* din Djerba.

Mi s-a povestit despre unul care a venit de curînd să locuiască în Djerba, dar care se întorcea în Tunis pe timp de o lună, în fiecare an, pentru a se conforma anatemei.

Deși primitivă în comparație cu modul de viață european, totuși măreția și frumusețea vieții de familie, precum și atribuțiile morale, sînt în general, la înălțime.

Cu toate rarele ocazii de distracție sau vizionări de televiziune, totuși nu m-am plictisit. Aici simți distincția dintre muncă și timpul liber, creată de societatea noastră. Mi-a făcut mare plăcere să constat o mare dorință de învățatură — nu numai tematică iudaică, dar și limbi străine, și matematici și a fost regretabil să descopăr că mai mulți băieți, între 13-14 ani, nu aveau condiții și posibilități de învățatură sau muncă și apușu pe căi greșite din lipsă de preocupări corespuștoare.

Relațiile dintre evrei și arabi par a fi bune. Vestita tipografie a comunității, care timp de secole a editat cărți ebraice, continuă să funcționeze. Programul ei include tipărirea de cărți de știință și literatură.

L-am găsit pe rabinul din Djerba, lucrînd în atelierul editurii, unde fiecare literă este culeasă de mînă. Rabinii din Djerba nu primesc nici o retribuție pentru activitatea lor religioasă, ei își cîștigă existența muncind ca lucrători sau negustori. Printre foarte puțini învățați nu mai există nici unul care să scrie sau să elaboreze cărți de erudiție ebraică.

Rabin. E. GASTWIRTH

Aprinderea lumînărilor în luna decembrie 1969

vineri 5 decembrie	ora 16,34
sîmbătă 6 decembrie	ora 17,48
vineri 12 decembrie	ora 16,34
sîmbătă 13 decembrie	ora 17,48
vineri 19 decembrie	ora 16,35
sîmbătă 20 decembrie	ora 17,49
vineri 26 decembrie	ora 16,40
sîmbătă 27 decembrie	ora 17,55

Hanuca în familie (gravură)

Dr. IACOB NIEMIROWER

(Urmare din pag. 1-a)

făgașul vieții la Lwow, în anul 1872 (5632). Descendent al unei ilustre familii rabinice, el se mîndrește, pe drept cuvînt, că pe linie maternă arborele său genealogic se trage din marele învățat Rași (Rabeinu Șelomo l'haki). Străbunul său pe linie paternă era unul din cei mai distinși hasidimi ai lui rabi l'ehosua Heschel, denumit „Apter Ruv”, în timpul șederi sale la Iași (a doua jumătate a veacului al XVIII-lea). Copilăria și adolescența lui Iacob Niemirower au fost dominate, atît la Lwow, cît și mai pe urmă la Iași, de atmosfera învățaturii talmudice și a spiritului hasidic. În familia sa erau mulți admiratori ai rabinului l'ehosua Rokeah din Belz. Pe de altă parte, dascălul său, Mendel Barasch din Iași, aparțină curentului antisahidic al „mitnagdimilor” și picura în sufletul tinărului învățat scepticism în legătură cu diversele legende hasidice, îndrumîndu-l pe căările rabinismului. Vîntul nou al „Hascali” care sufla în acea vreme în mijlocul tineretului, aducînd concepte de cultură modernă în uita evrească, a exercitat de asemenea o influență asupra sa. La vîrsta de treisprezece ani el nu cunoștea încă alfabetul latin, consacrindu-și pînă atunci tot timpul pentru învățăturile ebraice tradiționale. Stea de cunoaștere îl face să înceapă a învăța acest alfabet și prima carte scrisă în litere latine pe care o citește cu nesat, dintr-o scoarță în cealaltă, e un... lexicon.

La vîrsta de optsprezece ani, Niemirower pleacă la Berlin unde, după doi ani, își ia bacalaureatul, iar după alți trei, doctoratul în filozofie la universitatea din Berna, cu mențiunea „magna cum laude”. Teza sa se ocupa despre „Corolațiunea dintre liberul arbitru, conștiință, răsplăt și pedeapsă” și a fost publicată de profesorul Ludwig Stein în „Arhiva pentru filozofie și istoria ei”.

La Berlin, Niemirower a urmat și studiile rabinice la strălucita școală rabinică a rabinului dr. Israel Hildesheimer, care era purtătorul de cuvînt al ortodoxismului lui Samson Rafael Hirsch. Certificatele de rabin le primește în 1896 de la ortodoxul rabin Abraham Biberfeld, precum și de la liberalul rabin dr. M. Hamburger din Strelitz (Mecklemburg) autorul renumitei „Enciclopedii a iudaismului”. În același an se căsătorește la Berlin cu Fany Margulies, fiica lui Heinrich Margulies, născută la Iași și descendentă a unei distinse familii rabinice, care avea să-i rămînă o admirabilă tovarășă de viață și un puternic sprijin moral, pînă în ultima zi a vieții sale.

În decembrie 1896, Niemirower se întoarce la Iași, unde este angajat ca rabin și predicator. Comunitatea ieșeană, cu o vechime de aproape cinci veacuri, se afla în acea vreme într-o totală dezorganizare. Lipsa unei autorități centrale religioase provoca o stare anarhică, în care diversele curente care străbăteau pe atunci viața religioasă evrească își stabileau, fiecare, propria-i comunitate. Din primul moment, tradiționalistul au primit cu răceală pe tinărul rabin, care posedă și studii academice și — ceea ce se considera dinșii ca cea mai mare „calamitate” — titlul de doctor. Chiar în prima săptămînă, rabinul Haim Taubes „רבי חיים טאובס” din Botoșani, cumnatul rabinului Feivel Taubes „רבי פייבל טאובס” din Iași rosti o cuvîntare la „Sinagoga Mare” din Iași, în cursul căreia atacă pe noul păstor religios. El tîlmăci un pasaj din rugăciunea zilnică de Semone Esre în modul următor: „Există trei feluri de doctori: **סוֹפֵר גּוֹסְלִים**, sprijinitori ai celor căzuți”, adică avocați care apără pe infractori, **ר״מ וְלֵוִי**, tîmăduitori ai bolnavilor”, adică medicii și cea de a treia categorie **פֶּהַר אֲדוֹרִים** rabinii-doctori, care permit cele ce sînt interzise de religie. Era o aluzie ironică la adresa culturii moderne a rabinului Niemirower, dar această cultură nu însemna nici pe departe pentru Niemirower vreo alunecare pe panta primejdioasă a reformei religioase.

tivitatea multilaterală și neobosită ce o desfășoară, comportarea sa religioasă, concepția de sinteză între tradiționalism și modernism ce o propovăduia, prezența-i necontenită în toate acțiunile de ajutorare, precum și multe merite deosebite, i-au atras, în scurt timp, simpatii unanime.

Am vrea să relevăm, din această perioadă a activității lui Niemirower, lupta ce a desfășurat-o cu multă tenacitate și deosebită energie, împotriva medievalei instituții introduse la noi în țară de către regimurile antisemite din acea vreme, a ceea ce jurămîntului „more iudaico”. Spre deosebire de ceilalți cetățeni, evreii care compăneau ca martori în fața justiției erau obligați să depună jurămîntul cu un ritual umilitor, care marca dispreț și batjocură față de cultul nostru. Într-o epocă în care era împotriva evreilor era cuvîntul de ordine al autorităților de stat, Niemirower n-a pregetat să pornească atacul împotriva instituției „more iudaico”, nu a bătut în retragere în fața nici unei primejdii și a reușit, în cele din urmă, cu ajutorul presiunii opiniei publice, pe care a mobilizat-o în sprijinul cauzei sale, să înlăture acest umilitor jurămînt.

După 24 ani de activitate, în anul 1912, Niemirower este angajat ca rabin al comunității de rit spaniol din București. Personalitatea sa a devenit prae strălucitoare, iar prestigiul său prea răspîndit pentru ca străvechea tradiție sefardă, conform căreia numai un rabin aparținînd acestui rit putea fi păstorul religios al comunității spaniole, să mai poată constitui o piedică în calea alegerii lui Niemirower (care aparțină ritului așkenaz) în această demnitate. El a desfășurat, în cei zece ani în decursul cărora s-a aflat ca îndrumător spiritual al sefarzilor din București, o prodigioasă muncă de culturalizare religioasă. Menționăm ciclul de prelegeri, apărute apoi în volum sub titlul „Iudaismul și evreii din Spania”, în care a popularizat figurile marilor gînditori ai epocii spaniole.

La București exista, pe atunci, aceeași frămîntare a enoriașilor — și totuși s-a înîmplat și aci același fenomen ca și la Iași. Deși rabin al unei mici fracțiuni a credincioșilor din capitală (marea majoritate aparținînd ritului așkenaz), Niemirower polarizează în scurt timp în jurul său toate energiile creatoare, toate templele și sinagogile, devenind astfel pivotul întregii vieți religioase evreiești din București.

Alegerea sa, în anul 1921, ca șef-rabin al Comunității evreilor din București și ca șef rabin al cultului mozaic din întreaga țară nu constituie decît o consacrare formală a unei stări de fapt existente cu ani de zile înainte, stare de fapt ce se datora convingerii generale că el e omul vrednic să reprezinte interesele religioase ale credincioșilor mozaici din România.

18 ani de șef-rabin

Cadrul unui articol este prea îngust pentru a putea ogîndi, fie numai parțial, activitatea desfășurată de dr. Iacob Niemirower în timpul celor optsprezece ani în care providența l-a așezat în fruntea destinelor vieții noastre religioase. Dacă ar fi să căutăm cuvîntul de sinteză care să caracterizeze pe deplin multiplele aspecte și diversele domenii ale misiunii exercitate de dînsul, l-am găsi în cel exprimat de către Iacob al păreltelor noastre în fragmentul biblic al acestui Șabat: **אֲנִי יְשׁוּעָה בְּקוֹלֵךְ הוֹדֵה לְךָ אֱלֹהִים מִכָּל לֵב** „Iată deci că Dumnezeu sălășluiește în acest loc”, iată, deci, că îmi incumbă sfînta îndatorire de a-i fi purtătorul de cuvînt, de a-i răspîndi învățătura, de a împărtăși oamenilor din dragostea sa **וְאֲנִי לֹא יְדִיעִתִּי**. În acest scop, prima mea datorie este ca „eul” meu să nu mai aibă nici o înfrîngere asupra-mi, ca persoana mea și ale ei interese mărunte să le ignore pe de-a-tîntregul.”

Într-adevăr, dezinteresul total și abnegația deplină constituie trăsăturile fundamentale ale lui Niemirower. Cu o blîndețe de neasemuit, el se apropie de durerea oamenilor și neconțința sa strădanie era de a-i ajuta în suferința și nevoia lor din acea perioadă. El nu s-a izolat în turnul de fildeş al intelectualului, nici între cei „patru coți” ai învățăturii tradiționale, nici între zidurile casei de rugăciune, spre a-și astupa astfel urechile la zbuciumul și frămîntările mulțimii. Conștient de răspunderea ce apasă pe umerii lui, el nu a pregetat nici o clipă să sprijine lupta împotriva diferitelor forme de împilare religioasă. Purtător de cuvînt al unei religii care, în întreaga ei esență, **biciuște nedreptățile, dr. Niemirower s-a făcut adeseori ecoul durerilor și aspirațiilor credincioșilor și a reflectat în cuvîntul și în scrisul său ideile progresiste, dorul de dreptate al omenirii. Aristocrația banului, care căuta să-i impună autoritatea și în obștea evrească, n-a izbutit să-l împiedice să coboare în mijlocul nevoiașilor din Dușeti și Văcărești, care trăiau în cumplită mizerie. Cu simplitate și modestie, el ajuta**

oriunde era o nevoie de împlinit, picurînd balsamul tîmăduirii ori de cite ori afla despre o suferință ce se cerea alinață.

În rîndurile ortodoxilor, ca și într-ale neologilor, ale așkenazimilor ca și ale sefarimilor, într-un cuvînt, în mijlocul tuturor curentelor de viață religioasă evrească, Niemirower se bucura de un înalt prestigiu, deoarece el a avut un demn urmaș al lui Aron Hacoen, el a știut să netezească asperitățile, să evite tot ceea ce dezbină și să scoată în evidență trăsăturile comune ce unesc inimile credincioșilor.

Creația literară

Opera literară a lui Niemirower a rămas ca o mărturie a complexității de gîndire și simțire pe care o întruchipa personalitatea sa. Ea poate fi împărțită, precum și o întreaga noastră Tora, într-o parte scrisă și una orală.

În cea dintîi scîlpeș gîndirii filozofice de înaltă ținută, alături de esuri literare pline de fin simț psihologic: schițe și nuvele din viața evrească, alături de studii istorice care dedovede o adîncă pătrundere a fenomenului trecutului nostru multimilenar; foiletoane literare pline de vervă, scrise într-un stil viu și atrăgător, alături de dizertații științifice în care elucidează probleme religioase ce au constituit, generații de-a rîndul, subiect de discuții între învățații noștri. În toate găsești originalitate de gîndire, o profundă cunoaștere a vastului tezaur al literaturii noastre religioase, precum și o dragoste de neasemuit față de iudaism.

Pomenim doar cîteva din creațiile sale literare, spre a arăta diversitatea domeniilor ce l-au preocupat. „Hasidismul și taldikismul” constituie o contribuție importantă la clarificarea obiectivă a hasidismului, acest hotărîtor curent din sinul iudaismului, care a luat naștere în rîndul maseilor de credincioși. Cu atît mai viu a fost interesul stîrnit de această lucrare, cu cît cel dintîi promotor al iudaismului, Rabi Israel Baal Șem Tov a trăit și pe meleagurile Moldovei, iar unul din marii cercetători ai acestei concepții a fost savantul Solomon Schächter, fostul director al seminarului teologic din New York, originar din Focșani.

„Iudaismul și evreii din epoca arabo-spaniolă” ne poartă prin galeria marilor cutegători ai religiei noastre: Maimonide, Selomo Ibn Gabirol, Iehuda Halevy, Bahia Ibn Pakuda, Josef Albo, etc. Sistemelor lor filozofice, precum și personalitatea lor, sînt minuțios analizate într-un stil accesibil și celor ce n-au pătîrns în acest domeniu.

Ochire asupra Comunității evreilor din Iași”, precum și „Istoria rabinatului din capitala Moldovei”, realizează un aport însemnat la istoria evreimii din România.

„Morală iudaismului” izbuteste să redea într-o formă lapidară principiile etice ale religiei noastre și să constituie, în același timp, un nimerit răspuns dat calomniatorilor săi, care pe acea vreme nu conțineau cu atacurile îndreptate împotriva-i.

Ne oprim aici, fără a mai enumera și celelalte opere ale lui Niemirower, spre a arunca o scurtă privire asupra celei de a doua părți a moștenirii sale spirituale: Tora (Frachet, Talmud Toanit 5) sa orală. Timp de 47 de ani prediciile și discursurile sale au răsunat de pe înălțimea diverselor amvoane și tribune. În timpul păstoririi sale la Iași, Niemirower rostea cite cîte, șase predici și *derasou* la numeroasele sinagogi pe care le colinda în decursul unui singur Șabat. Volumul de „Omiletică și retorică” pe care l-a publicat nu conține decît o mică parte din mîile de predici ce le-a rostit. Regretatul poet Steuerman-Rodion spunea despre aceste cuvînturi: „Eleocenta lui Niemirower amînește cursul apelor mari în care se purifică nisipul din fundul lor. Intocmai ca valul eleocenta sa înaltă purifică și face să scînteieze toate gîndurile ce se cern, inspiră temele ce rezultă din mijlocul mizeriilor de ghetto, eleocenta sa înaltă auditoriul mai presus de propriul său nivel, făcîndu-l să uite micimile vieții mizeriale ei”.

Într-un stil concis, predica niemiroweriană disecă versetul biblic cu un subtil spirit analitic și scoate la iveală elementul său didactic. Niemirower considera pe drept cuvînt că rabinul trebuie să fie „nu numai sentinela tradiției trecutului, ci și crainicul vremurilor ce vor veni”, propovăduitor al ideilor de dreptate. Spre a rămîne credincios acestei misiuni, el desprindea din textul Torei învățătura valabilă pentru auditoriul contemporanității și vizunea nobilă a idealurilor marelui ce-și așteaptă înfăptuirea.

Cine poate uita coeziunile lui Niemirower, spiritul său caustic, umorul său sănătos, ironia sa incisivă? O adevărată „tradiție orală” e purtată și azi de acei ce au fost în apropierea sa, de colaboratorii și elevii săi, prin citirea aforismelor sale, a replicilor sale pline de duh și înțelepciune.

Niemirower a păstori iudaismul român în vremuri de restriște **כִּי בָּרַח הַשֶּׁמֶשׁ** cînd „soarele se întuneca” pentru comunitățile noastre, cînd noaptea urii se lăsa la orizontul vieții noastre colective. Umilințe și calomnii, devastări și profanări de sinagogi, pogromuri „calde” și „reci”, constituiau politica nefastă a regimurilor care s-au succedat la cîrma țării în cele două decenii dintre un război mondial și celălalt.

În aceste condiții vitrege, glasul lui Niemirower era menit să exprime, odată cu durerea unei populații obijduite și prigonite, odată cu protestul unui cult batjocorit, și clocolul de revoltă împotriva nedreptății strigătoare la cer. În senatul țării, avînd a înfrunta fie disprețul, fie huiiduellile, fie insultele unei majorități compuse din oameni care reprezentau interese străine de aome ale poporului român, Niemirower n-a pregetat să înfierce aceste de discriminare națională și religioasă comise împotriva evreilor, să facă să răsună vocea etice și a dreptății.

יִסְמַחְנֹהוּ לְכוּלֵּהוּ שְׂבָחֵי

„Ai terminat oare întregul elogiul”? E întrebarea ce mi-o pun, precum și-a pus-o altădată înțeleptul talmudic. Visul lui Iaacov din acea noapte a Șabatului pericopei **וַיֵּצֵא** îmi dă răspuns la această întrebare, izbuteste să exprime ceea ce rîndurile de mai sus n-au izbutit.

Pietre fundamentale la căpătîiul lui Niemirower

Iaacov voia să-și pună o piatră la căpătîi. Erau însă multe pietre în acel loc și a început o minunată dispută între ele. Fiecare pretindea cîntea ca pe dînsa să se odihnească creștetul taldicului. Pînă la urmă, Iaacov a conciliat rivalitatea dintre ele, alipindu-le una lingă alta, spre a alcătui o singură piatră. Numai după ce a procedat astfel s-a putut înfîrpa visul-sinteză al vicțiilor sale.

De treizeci de ani Iacob Niemirower doarme somnul cel de veci, pe al cărui prag a pîșit în acea noapte de Șabat. Care dintre epifanuri ar fi el singur în măsură să mărturisească despre ceea ce a fost Iacob Niemirower? Despre ce să grăiască literele dăltuite în piatră? Despre cohenul care a împlinit cuvîntul profetic **וְעָמַד בְּיָמֵינוּ כְּשֶׁמֶשׁ יִשְׁרָאֵל** „Iată, el stă în zilele noastre ca soarele lui Israel”, buze au stat de veghe spre a purta cuvîntul științei talmudice, din a cărui gură se aștepta cu nesat glasul Torei, care a stat neclintit în slujba marelui misiuni de sol al Părintelui Ceres? (Maleachi) Despre omul de carte care, precum biblicul Iaacov **וַיֵּלֶךְ אֶת הָאָרֶץ מֵעַל מִי הָאָרֶץ** a dat înlătură lăspeda ce astupa izvorul cel nescat al cunoașterii, dînd puțință turmei sale să se adape dintr-insul? Despre oratorului strălucit al cărui vînt înaripa sufletele și oțelea conștiințele? Despre istoricul care a sfîșiat vîlul uitării așternut asupra unor însemnate capite din trecutul evreilor din România și a făcut îndrăznești incursiuni în istoria evreimii, în general?

Despre filozoful care a cercetat cu competență diversele sisteme de gîndire laice și religioase și a pîșit limbajul simplu și atrăgător spre a le face cunoscute maseilor? **וְהָאֵלֶּים הוֹאֵת אֶת שִׁמְעוֹ מִכָּל מִצְרַיִם וְיִהְיֶה בֵּית אֱלֹהִים**

Niemirower a rezolvat el însuși dilema în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele însuși, a imbinat în mod armonios toate trăsăturile caracteristice gîndirii și simțirii sale, făcînd din „toate pietrele” un singur bloc unghiular al însuși dilemei în care ne aflăm, „controversa dintre pietre” a părintelui nostru Iaacov. El și-a contopit toate alesele îns

ÎN ZIUA A 25-a A LUNII KISLEV...

Capitol din „Antichități iudaice”

Intruic în acel timp muri marele preot Onias, regele transmite demnitatea de mare preot fratelui acestuia Iosua, căci fiul lui, Onias era încă copil. Amănunte despre acest copil voi relata mai târziu. De altfel, curînd după aceasta, regele se minie pe Iosua, fratele lui Onias, îi retrase demnitatea de mare preot, pe care i-o încredință fratelui mai tânăr, pe care se numea de asemenea Onias. Simon avea trei fii, care erau cu toții mari preoți; de aceea Iosua luă numele de Iason și Onias pe cel de Menelaus. Deoarece acum se iviră neînțelegeri între fostul mare preot Iosua și Menelaus, iar poporul fu dezbinat în două partide, de partea lui Menelaus trecură numai fiii lui Tobias, pe cînd cea mai mare parte a poporului se alătură lui Iosua, de care Menelaus și fiii lui Tobias erau atît de asupriți; astfel s-au dus la Antiochus și i-au explicat că vor să renegă credința și datinile strămoșești și să trăiască după modul de viață grecesc și concepția regelui. De aceea, ei l-au rugat să le aprobe înființarea, în Ierusalim, a unei școli de gimnastică. Cum regele admise aceasta, ei au încetat să mai practice circumciziunea, pentru a nu se mai deosebi de greci, în corpul gol, renegără datinile strămoșești și adoptară o identitate păgînă.

Antiochus, căruia îi reușeau toate planurile după voia sa, hotărî să pornească o expediție împotriva Egiptului pentru a-l cucerii. Pe fiii lui Ptolemeu îi desconsidera, căci erau încă tineri și nu ajunseseră încă la vârsta înțelegerii. Se îndreptă deci cu o armată puternică spre Pelusium, înlocuind pe Ptolemeus Philometer și puse stăpînire pe Egipt; iar după ce ajunse în regiunea Memfis și o cucerii și pe aceasta, porni spre Alexandria pentru a supune și acest oraș, împreună cu guvernatorul Ptolemeu. Totuși, nu după multă vreme s-a văzut silit să se retragă nu numai din Alexandria, ci și din tot Egiptul, căci astfel i-o cereau romanii.

Cînd regele Antiochus se retrase, de teamă, din Egipt, se îndreptă spre Ierusalim și asediă orașul în anul 143 al stăpînirii regilor seleucizi. Supuse orașul fără luptă, căci supuși săi îi deschiseseră porțile. De îndată ce Ierusalimul ajunseseră sub stăpînirea sa, porunci să fie omorîți o mulțime de dușmani din partidul de opoziție, jefui o mare cantitate de aur și apoi se întoarse în Antiochia.

Doi ani mai târziu, în anul 145 al seleucizilor, în ziua a 25-a a lunii care la noi se numește Kislev, la macedoneni, însă, Apellaios, în a 133-a olimpiadă, se întoarse regele, în fruntea unei armate puternice, la Ierusalim și, simulînd intenții pașnice, dar recurînd la violențe, cucerii orașul. De data aceasta el nu i-a cruțat nici măcar pe aceia care l-au lăsat să pătrundă în oraș, căci, în marea lui lăcomie, nu-l interesau decît morile sfîntului lăcaș. Văzuse doar, în templu, o mare cantitate de aur și minunatele ofrande. Pentru a putea jefui toate acestea, încălca el singur acordul pe care-l încheiasse cu oamenii săi. Pradă astfel, nestîngerit, templul, tîrînd afară pînă și vasele sacre, candelabrele de aur, altarul de aur, masa, vasele pentru arderea tămîiei, nelăsînd nici draperiile confecționate din materiale fine și cusute cu mare artă. A golit de asemenea și încăperea cu bani, deși ascunsă, nelăsînd absolut nimic în loc și pricinuind iudeilor cea mai profundă mîhnire. Ba chiar le-a interzis jertfele zilnice, devastă întreg orașul, ucise o parte din populația orașului, iar cealaltă parte, bătrîni, femei și copii, îi duse în robie, fiind cu totul vreo 10.000 de oameni. Dădu foc celei mai frumoase porțiuni a orașului, dărîmă zidurile, iar în partea de jos a orașului ridică o cetate, care era foarte înaltă și domina templul.

Această cetate el o fortifică cu ziduri înalte și instală acolo o garnizoană macedoneană; tot aici găseau adăpost păgînii și nelegiuții, care au pricinuit mult rău poporului. În locul altarului, regele ordonă înălțarea unui alt altar, pe care să fie sacrificii porci și alte jertfe, interzise atît de lege, cît și de serviciul divin. În urmă, îi sili pe evrei să renunțe la adorarea Dumnezeuului lor și să adopte zeii păgînii, să le ridice altare, să le ridice apoi altare în fiecare oraș și sat și zilnic să aducă jertfe de porci. De asemenea interzise practicarea circumciderii, iar pe contravenienții acestui ordin îi amenința cu pedeapsa. Pentru a sili poporul la respectarea acestor porunci, slujbași speciali fură angajați și instruiți în acest scop. Din păcate, mulți iudei s-au conformat poruncilor regelui, unii de bunăvoie, alții de teama pedepselor. Totuși, cei mai nobili și mai curajoși nu s-au sinchisit și au continuat să respecte poruncile strămoșești, care pentru ei erau mai presus decît pedepsele cu care erau amenințați cei recalcitranti. Din această cauză, un număr dintre ei erau zilnic executați în chinuri îngrozitoare: erau biciuiți, schilodiți și crucificați de vii. Femeile, însă, și băieții circumciși erau sugru-

mați, din poruncă regală, băieții fiind apoi spînzurați de gîtul părinților lor crucificați. Dacă la vreunul din iudei era găsită vreo care sfîntă sau un sul de Tora, acestea erau arse, iar aceia la care au fost găsite, executați ca răufăcători.

Cînd au văzut samaritenii acele chinuri groaznice ale iudeilor, au contestat din nou orice înrudire cu aceștia și au declarat că templul de pe muntele Gerizin nu e lăcașul sacru al celui mai mare Dumnezeu. Mai mult încă, ei se declarară fideli afirmațiilor anterioare și anume că ei sînt urmași ai mezilor și ai perșilor, ceea ce de fapt și erau. Au trimis, de aceea un sol lui Antiochus, cu un document avînd următorul conținut: „Sidonienii din Sikim către sublimul Dumnezeu și rege Antiochus Epiphanes. Strămoșii noștri, în urma deselor nenorociri care s-au abătut asupra țării lor, cum au fost molimele, tînînd seama de o vechi superstiție, au introdus datina de a sărbători ziua pe care iudeii o numesc Sabat și au ridicat templul de pe muntele Gerizin, pe care l-au consacrat unui anumit zeu și căruia i-au adus jertfe. Deoarece ai găsit cu cale să-i pedepsești pe iudei după merit pentru ticăloșile lor, slujbași regali ne tratează cu aceeași pedepse, căci ei cred că noi sîntem înrudiți cu iudeii și deci, la fel de nelegiuți. Noi, însă, sîntem vîlătari ai Sidonului, după cum rezultă din arhivele noastre. De aceea, te rugăm ca, în calitate de binefăcător și mintuitor al nostru, să-i ordoni guvernatorului Apollonius și însărcinatului cu afaceri Nikanor să nu ne acuze de aceeași nelegiuiri ca pe iudei, de care ne deosebim și ca mod de viață, și ca origine, și să fim lăsați în pace. Totodată te rugăm ca templul nostru, care nu este încă consacrat nici unui zeu, să fie închinat helenicului Zeus. Astfel vom fi cruțați de alte supărări, vom putea să ne vedem liniștiți de munca noastră și vom fi atunci în stare să plătim un tribut mai mare.” La aceste doleanțe ale samaritenilor, regele trimise următorul ordin: „Regele Antiochus către Nikanor. Locuitorii sidonienii din Sikim ne-au transmis alăturata doleanță. În consiliul pe care l-am ținut acum cu sfetnicii noștri, în legătură cu jaba trimisă de sidonienii prin solul lor, a reieșit că acuzația despre fărâdelegile aruncate pe seama iudeilor n-au fost comise de ei, ci, dimpotrivă, ei doresc să trăiască după modul de viață helen și dorința lor este ca templul lor să poarte numele lui Zeus helenic.” Aceiași comunicare porunci regele să fie transmisă și guvernatorului Apollonius în ziua a 18-a a lunii Hekatombaion, a anului 146.

În acel timp locuia în Modiim, un sat din Iudeea, un bărbat cu numele de Mattathias, un fiu al lui Ioannes, fiul lui Simeon, fiul lui Asamoneus. El era preot din ordinul lui Joarib, era originar din Ierusalim și avea cinci fii: Ioannes, cu porecla de Gaddes, Simon cu porecla de Matthes, Iehuda cu porecla de Makkabeus, Eleazar cu porecla Auran și Jonathan cu porecla Apphus. Acest Mattathias deplinea în fața fiilor săi nenorocirea poporului, devastarea orașului, jefuirea templului și schimbarea conducerii țării și le explica, anume că, după legea strămoșească, ar fi mai bine să moară decît să trăiască o astfel de viață nedemnă.

Cînd slujbași tocmii de rege pentru a-i sili de iudei să se supună poruncilor acestuia sosiră și la Modiim și vîind să-i constrîngă pe locuitorii satului să ofere jertfele ordonate de rege, i-au pretins lui Mattathias, a cărui înțelepciune se bucura de mare faimă, ca să înceapă el cu ofrandele; concetățenii îi vor urma atunci exemplul, iar el se va bucura de bunăvoința regelui. Mattathias, însă, se împotrivi acestora și le declară că, chiar dacă alte familii, fie din teamă, fie din slugărmicie, s-ar supune poruncilor regelui, el și fiii săi nu vor face nicodată aceasta, nu-l vor renega pe Dumnezeu părinților lor. Cum rosti aceste cuvinte, un iudeu păși în fața și oferii jertfa conform poruncii regelui. Cînd văzu aceasta, Mattathias și fiii săi îl apucară pe iudeu și cu sabia îl uciseră, pe altar, apoi făcu cunoscut slujbașilor regelui că a fost silit să facă aceasta și, răsturnînd altarul, strigă: „Oricine stăruie în respectarea datinilor părinților noștri și în adorarea lui Dumnezeu să mă urmeze!” Părăsindu-l apoi tot avu-tul, fugi, împreună cu fiii săi, în pustiu unde fură urmați de mulți alții și se stabiliră în peșteri. Auzind acestea, oameni regelui chemară garnizoana din Ierusalim sub arme și îi goniră pe iudei în pustiu. Ajungîndu-i din urmă, au încercat să-i convin-gă pe aceștia că ar fi spre folosul lor dacă nu ar împinge lucrurile spre deslănușirea unui război. Iudeii, însă, n-au ținut seama de recomandările dușmanilor, ci persistară în hotărîrea lor. Revoltați de această atitudine, soldații i-au prins și, într-o zi de

Sabat, le dădură foc în adăposturile lor, fără să întîmpine nici cea mai mică împotrivire, fără a fi găsit intrările în peșteri închise. Ei se abțineau, în această zi de odihnă, de la orice muncă fizică și cu toată situația lor primejdioasă, ei nu voiau să profaneze Sabatul, căci în această zi ni s-a impus cea mai strictă odihnă. Astfel au murit sufocați în peșteri împreună cu femeile și copiii lor, cu totul vreo mie de oameni. Totuși, mulți reușiră să se salveze; aceștia se alăturară lui Mattathias, pe care-l alăseră conducătorul lor. Mattathias îi instrui, în primul rînd, că vor trebui să lupte și în ziua de Sabat. Căci dacă vor voi să respecte, cu tot dinadinsul, legea și în această privință, ei își vor pricinui singuri cel mai mare rău, intrucît dușmanul va căuta să-i atace mereu tocmai în această zi în care ei nu se vor apăra și aceasta însemna să moară cu toții fără a se fi apărat. Ei s-au pătruns de justetea acestui îndemn și astfel se face că, încă în zilele noastre, s-a împămîntenit obiceiul de a lupta și de Sabat, dacă situația o cere. Mattathias adună acum o mare mulțime în jurul său, distruse altarele și porunci să fie omorîți renegații care au fost prinși. Mulți s-au refugiat, de teamă, la populațiile vecine. Iar pe toți băieții necircumciși, el porunci să-i crucimică, pe funcționarii regelui îi izgoni.

Trecuse abia un an de cînd deținea comanda supremă, cînd, într-o zi, se îmbolnăvi. Îi chemă atunci pe fiii săi cărora le spuse: „Dragii mei copii, eu trebuie s-o iau acum pe drumul pe care cu toții trebuie să pășim. Vă las moștenire spiritul meu dornic de bine și vă conjur să-i sluiți cu credință, să păstrați în amintirea voastră voința părinților și a conducătorilor voștri, să rămîneți fideli legii strămoșești și să salvați tradiția noastră, care e în mare primejdie. Nu vă lăsați înșelați de aceia care, fie de bună voie, fie siliți, au dezertat din rîndurile noastre, ci rămîneți demni de mine, chiar dacă ar trebui să suportați cea mai cruntă opresiune și torturi, și fiți gați să înfrunțați chiar și moartea dacă nu puteți s-o ocoliți. Gîndiți-vă că nici Dumnezeu nu vă va părăsi dacă veți stărui în aceste concepții, ci vă va reda independența și libertatea voastră pierdute, ca să puteți trăi în siguranță după datinile voastre proprii. Chiar dacă trupurile voastre sînt muritoare și efemere, amintirea, însă, a faptelor voastre vă va conferi nemurire. Avînd în vedere toate acestea, însușițevi-vă pentru a fi gata pentru fapte eroice, nu fugiți nici din cele mai grele situații și dacă va trebui, să vă dați și viața.

Cu totul alta să fie, însă, atitudinea voastră pentru a putea trăi în armonie: fiecare din voi să-i cultive virtuțile, iar preferințele celuilalt să nu le nesocotească! Pe fratele vostru Simon, care este un om înțelept, ascultați-l ca pe un părinte și urmați sfaturile sale. Pe Macabeus, însă, alegeți-l, pentru vitejia și forța sa, conducătorul vostru în luptă. Căci el este bărbatul care va răzuna umilirea poporului său și-l va pedepsi pe dușman. Și încă ceva, spre a încheia: atrageți în jurul vostru toți bărbății drepți și cinstiți; căci astfel forța voastră va spori.”

Zicînd acestea, Mattathias imploră pe Dumnezeu ca să-i susțină pe fiii săi, iar poporului să-i acorde din nou independența. Nu mult după aceea, el decedă și fu înmormîntat la Modiim. Întreg poporul l-a jefuit, iar la conducerea supremă îi urmă fiul său Iehuda, a cărui poreclă era Macabeul, în anul 146 al domniei seleucizilor. Fiind susținut cu tot elanul de frații săi și de toți ceilalți, el izgoni pe dușman din țară, pedepsi pe acei dintre compatrioții care au trădat legea strămoșească și curăță țara de rușinea care o pîngărise.

Cînd Apollonius, comandantul Samariei, primi știrea despre aceste evenimente, își mobiliză armata și porni împotriva lui Iehuda. Acesta îl întîmpină cu armata sa și, într-o ciocnire, îl învinse, dobîndind o mulțime de dușmani, printre care și pe Apollonius (căruia îi luă sabia, pe care, de atunci, o purta permanent cu sine), rănise o mulțime din ei și apoi se retrase, împreună cu o pradă bogată.

Cînd află Seron, guvernatorul, că numărul adeptilor lui Iehuda a sporit atît de mult și că acesta posedă deja o puternică forță armată, hotărî să pornească împotriva lui, căci primise ordin să se îndrepte cu toate forțele împotriva acelora care au încălcat poruncile regelui. El chemă, deci, sub arme toate trupele care îi stăteau la dispoziție, atrase către sine și pe dezertorii iudei și porni în marș împotriva lui Iehuda, iar cînd ajunse la Bethoron, un sat din Iudeea, își instală acolo tabăra. Iehuda porni întru întîmpinarea dușmanului și cînd fu pe punctul de a începe atacul, iar ai săi, fie din cauza inferiorității numerice, fie de oboseală (căci nu se treziseră încă de-abi-

nelea) nu prea aveau chef de luptă, Iehuda îi îmbărbătă, explicîndu-le că pentru obținerea victoriei, hotărîtor nu e neapărat numărul combatanților, ci încrederea în Dumnezeu. Exemplul cel mai edificator pentru aceasta îl constituie strămoșii noștri care luptînd pentru dreptate, lege și cămin, au învins adesea mii de dușmani. Căci luptînd împotriva nedreptății, puterea de luptă, vitejia și eroismul capătă aripi.

În urma acestor îndemnuri, el îi sfătui ca, neîntînd seama de numărul dușmanilor, să se năpustească cu toții asupra lui Seron. Astfel izbucni el să-i pună pe sîrîceni pe fugă, căci văzîndu-l pe comandantul lor care căzuse în luptă, singura lor scăpare rămăsese fuga.

Iehuda îi urmări pînă pe cîmp și mai omori vreo opt sute din ei, în timp ce restul armatei dușmane ajunse pe malul mării.

Această înfrîngere îi stîrni regelui Antiochus o minic compluție. Își adună imediat toate trupele, mai recrută o mulțime de mercenari din insulele Ionice și se pregăti ca la începutul primăverii să năvălească în Iudeea. Cînd vru să plătească mercenarilor solda, văzu că fondurile nu ajungeau. Din- du-și seama de faptul că, din cauza agitațiilor continue, remiterile de fonduri nu intrau în întregime în vistierie, iar regele era darnic pînă la risipă, el socoti că e mai bine să nu-și numere veniturile. Hotărî, de aceea, ca foarte curînd să plece în Persia, pentru a percepe acolo taxele. Conducerea țării o lăsa pe seama unui anume Lysias, care era în mare stimă la palat, și anume de la Eufurat pînă la granița Egiptului, precum și Asia sudică: îi mai încredință o parte a armatei și elefanți și-i porunci ca, pînă la întoarcerea sa, să vegheze cu grijă asupra fiului său Antiochus. În urmă, el va pustii Iudeea, îi va țîri pe locuitorii ei în sclavie, va distruge Ierusalimul și va nimici poporul ebreilor. După ce îi împărtăși lui Lysias aceste planuri, Antiochus porni, în anul 147, spre Persia, trecu Eufuratul și se apropiie de provinciile situate spre nord.

Lysias numai acum pe Ptolemeu, fiul lui Dorymenes și ulterior pe Nikanor și Gorgias, cei mai apropiați prieteni ai regelui, comandanți de oști, și-i trimise cu 40.000 de bărbați trupe pedestre și 7.000 de călăreți în Iudeea. Ei înaintară pînă la Emaus și ridicară în șesul de acolo o tabără. Mai veniră aici și trupe auxiliare din Siria și celelalte țări învecinate, precum și o mulțime de dezertorii iudei. Odată cu ei mai veniră pentru a cumpăra prizonieri, negustorii care au adus cu sine spre a le oferi drept preț de cumpărare lanțuri și aur și argint. Cînd Iehuda văzu tabăra și nenumărații dușmani, își încurajă oamenii săi, însulindu-le încrederea și-i sfătui să implore lui Dumnezeu victoria, așa cum au făcut străbunii. Să se îmbrace, așadar, cu saci și să se roage, ca în timpurile cînd primejdia era mare, pentru a căpăta forța necesară spre a-l înfrînge pe dușman. Apoi, îi împărți, după tradiție, în grupe comandate de căpitani, dădu drumul să plece tinerii căsătoriti, precum și cei care au moștenit, nu de mult, avere, pentru ca aceștia să nu depindă prea mult de viață și să se arate fricoși în luptă. De aceea, el le vorbi alor, săi astfel: „Niciodată ca acum nu s-a mai întîmplat ca tovarășii voștri de arme să fie alți de îmbărbătați și de pătrunși de dispreț în fața primejdiei. Acum mai mult ca orîcînd e posibil ca, prin lupte eroice, să dobîndim libertatea, care este pentru toți avuția cea mai de preț și care nouă ne este cu alit mai scumpă cu cît de ea depinde posibilitatea de a ne putea consacra din nou adorării lui Dumnezeu. Situația se prezintă, deci, acum, astfel, că voi, fie că obțineți libertatea și o viață fericită, așa cum am avut sub vechile orînduiri strămoșești, fie că, dacă vă veți comporta ca niște lași în luptă, veți fi copleșiți de cea mai mare rușine și dispreț și veți fi exterminați împreună cu întreaga generație. Luați aminte că voi și fără luptă sînteți condamnați la moarte și fiți convinși că, drept răsplătă, vă așteaptă libertatea, patria, ocrotirea legii și libera exercitare a credinței în Dumnezeu, astfel ca să vă avîntați plini de curaj în luptă și să fiți pregătiți ca mine, în zorii zilei, să-l înfrunțați pe dușman.”

Cu aceste cuvinte îi îmbărbătă Iehuda pe luptători. În timpul nopții, dușmanii trimiseră pe Gorgias în fruntea a cinci mii de

soldați pedestri și o mie de călăreți pentru ca, sub comanda unui dezertor iudeu, să atace tabăra iudeilor. Cînd fiul lui Matathias luă cunoștință de acest lucru, hotărî ca și ai săi să năvălească în tabăra dușmană, cu atât mai mult cu cît acum forțele inamice erau împărțite. De aceea, după masa de seară, porunci să fie aprinse multe focuri în tabără și patrulă întreaga noapte în direcția dușmanului care rămăsese în tabără la Emmaus. Cum Gorgias nu găsi pe nimeni în tabăra adversă și-a închipuit că dușmanul a fugit de frică și că s-ar fi ascuns în munți. Făcu imediat cale întoarsă și decise să-i caute. Iehuda, însă, sosi în zorii dimineții, cu trei mii de luptători prost înarmați, în zona din Emmaus unde era instalată tabăra. Și cînd văzu că dușmanul se baricadase bine și tabăra izolată prin fortificații, își încurajă din nou soldații să nu se teamă de luptă chiar de-ar fi să-l înfrunte pe dușman complet dezarmat și să se gîndească că Dumnezeu desori a trimis victoria unor luptători care erau în aceeași situație, ca răsplăt pentru erosimul lor, asupra unor dușmani mult mai numeroși și mai bine înarmați. Zicînd acestea, porunci ca trompetiștii să dea semnalul și năvăli pe neașteptate asupra dușmanului, umplîndu-l de groază și derută, ucise pe mulți din dușmani care se apărau, iar pe ceilalți îi urmări pînă în Gadara și în cîmpile din Idumaea, Azot și Jamnia. Au căzut din rîndurile inamicului vreo trei mii de oameni. Iehuda îi avertiză pe ai săi să nu se gîndească acum la pradă, căci îi aștepta abia războiul cu Gorgias și armata acestuia. După ce o vor învinge și pe aceasta, vor putea să se gîndească în liniște și nestîngerii la pradă. În timp ce Iehuda adresa aceste cuvinte ostașilor săi, oamenii lui Gorgias zăriră de pe o colină pe cei rămași în tabără care fugeau în derută, iar tabăra în flăcări, astfel că puteau să-și imagineze ce se întîmplase. Cînd mai observară și armata lui Iehuda care sta pregătită de luptă, se speriară de-abinelea și o luară la fugă. Astfel învinse Iehuda pe războinicii lui Gorgias, fără luptă cu spada. Apoi, se întoarseră pentru a-și lua pradă și plecară luînd cu sine o mulțime de aur și argint, hiacintă și purpură și plini de bucurie se îndreptară spre casă spre a-i

mulțumi lui Dumnezeu pentru fericirea acordată.

Lysias, care fu consternat la vestea înfrîngerii armatei trimisă de el, adună în anul următor 60.000 de luptători aleși și 5.000 de călăreți, năvăli cu ei în Iudeea, și-și ridică după ce escaladă muntele, la Bethsura, un sat din Iudeea, tabăra sa. Iehuda îi ieși în cale numai cu 10.000 de oameni, dar cînd zări imensa mulțime a dușmanului, îl rugă pe Dumnezeu să fie alături de el. Atacă apoi avangarda dușmană, o bătu, ucise vreo 5.000 de oameni, îngrozindu-i pe ceilalți. Cînd Lysias își dădu seama că iudeii sînt hotărîți, ori să moară, ori să cîștige libertatea, avu toate motivele să se teamă de disperarea lor și atunci și concentră restul trupelor și se întoarse în Antiochia, unde rămase și întreprinse recrutări printre străini, pentru a putea năvăli din nou, cu o armată și mai mare, în Iudeea.

Dat fiind că șefii armatelor lui Antiochus au suferit atîtea înfrîngerii, Iehuda convocă o adunare a poporului și explică anume că după atîtea victorii trimise de Dumnezeu, acum a sosit momentul ca ei să se îndrepte spre Ierusalim, să curețe templul și să ofere iar jertfele tradiționale. Cînd se apropie, cu tot poporul, de Ierusalim și văzu templul jefuit, sulurile de Tora arse și sanctuarul pustit năpădit de tufis, în fața privitorilor desădăjduite alor săi el izbucni în hohote de plîns. Alese pe dată un număr de războinici din mulțimea de oameni și le porunci acestora ca, în timp ce el va curăți templul, ei să asedieze garnizoana orașului. După ce a sfîșit apoi templul, el procură vase noi, candelabre, masă, altar, toate din aur, iar la intrări atrîna draperii noi și noi canaturii. Puse să fie distrus altarul păgîn și să fie înălțat unul nou din piatră cioplită. În ziua a 25-a a lunii Kislev pe care macedonienii o numesc Apellaos, luminile din candelabre fură din nou aprinse, mirodienii au ars din nou, pîinea a fost așezată pe masă și pentru prima dată oferită pe noul altar. Aceasta s-a întîmplat exact în ziua cînd, în urmă cu trei ani, templul fusese profanat. Căci de cînd Antiochus l-a pustit, el a rămas timp de trei ani în această jalnică situație. În anul 145, la 25 Apellaos, în a 153-a olimpiadă, avu loc dezastrul în templu și în aceeași zi, la 25 Apellaos, în anul 148, în a 154-a olimpiadă, templul a fost din nou consacrat. Devastarea templului s-a întîmplat conform profeției lui Daniel, care a prezis aceasta în urmă cu 408 ani, cînd a prevăzut că templul va fi distrus de macedoneni.

Iehuda sărbători, împreună cu compatrioții săi, reintroducerea jertfelor în templu, timp de opt zile, într-o veselie de nedescris. Jertfe scumpe și minunate au constituit bucatele la ospățul de consacrare, iar Dumnezeu a fost cinstit prin imnuri de slavă și psalmi, în timp ce poporul jubila. Reintroducerea liberei exercitări a serviciului divin a adus poporul în culmea veseliei, fapt ce a determinat promulgarea unei legi după care, în viitor, reînnoirea templului să fie sărbătorită timp de opt zile, în fiecare an. De atunci și pînă azi, noi celebrăm această sărbătoare pe care o numim sărbătoarea luminăreleor, căci libera exercitare a religiei noastre a răsărit pe neașteptate, ca o rază de lumină. În acel timp, Iehuda a înconjurat din nou orașul cu ziduri, a ridicat înalte turnuri de apărare împotriva invazilor dușmane, instalînd în ele posturi de pază și a fortificat și orașul Bethsura pentru ca, în cazul unui atac dușman, acesta să poată fi folosit ca avanpost.

Monedele patriarhului Abraham

Există o legendă după care patriarhul Abraham ar fi bătut monede. Cunoaștem din Biblie că Abraham era bogat și că i-a plătit lui Efron Hititul, pentru locul unde avea să fie „mormîntul patriarhilor” 400 monede de argint care erau acceptate de neguțătorii acelor timpuri. Nu ni se spune însă dacă acestea erau monede bătute chiar de el.

În Talmud există un pasaj din care reiese că monedele lui Abraham purtau o inscripție și două imagini, cîte una pe fiecare parte a monedei. O parte a monedei înfățișa un bătrîn și o bătrînă, iar cealaltă parte un băiat și o fată. Aceste imagini ilustrează idealul lui Abraham: tinerii și bătrînii să meargă împreună; tineretea posedă energie și putere de viață, iar bătrînețea, experiența vieții. Împreună pot construi lumea viitoare. În glumă se spune că cele două imagini vor să atale că pasiunea pentru bani este egală la tineri și la bătrîni.

Credința în monedele lui Abraham a pătruns adînc în popor devenînd deseori superstiție. În unele comunități exista obiceiul de a se agăța la gîtul unei femei sterile o monedă specială a lui Abraham. În credința poporului acest talisman făcea ca femeia să devină mamă, cum s-a întîmplat cu soția lui Abraham, Sara, care a născut la o vîrstă înaintată.

Evreii din Iemen obișnuiau să prindă la gîtul miresei, sub baldachin, monede de aur ale patriarhului Abraham. Acest talisman trebuia să-i ajute pe tinerii căsătoriți să devină bogați și să aibă mulți copii. Legenda despre monedele patriarhului Abraham a circulat un timp și în Anglia. La sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea pe bancnotele de hîrtie englezești era înscris cuvîntul Abraham, iar poporul a crezut că ar fi o aluzie la patriarhul Abraham din Biblie. Realitatea era mult mai prozaică: în acei ani ministru de finanțe al Marii Britanii era Abraham Newland.

Menora de argint din colecția familiei Rotschild

OBICEIURI DE HANUCA

Singura sărbătoare evreiască post-biblică, Hanuca, nu are caracterul rigid, strict religios, al celorlalte sărbători ale noastre. Hanuca a oferit poporului un cadru larg și primitiv pentru a materializa într-insul voioșia lui sănătoasă și plină de vigoare. Din acest punct de vedere Hanuca poate fi comparată numai cu sărbătoarea Purim-ului — care însă prezintă dezavantajul de a ține o singură zi.

Cele opt zile ale sărbătorii de Hanuca au fost de la bun început caracterizate printr-o atmosferă de puternică veselie. „Sărbătoarea luminii”, atît de expresiv reprezentată de numărul crescînd al flăcărilor aprinse în fiecare seară în fiecare casă, a inspirat profund imaginația maselor populare, care au desfășurat, în cadrul ei, o intensă activitate creatoare.

Ar fi suficient să pomenim literatura antică axată pe subiectul vitejiei macabeilor, al victoriei „celor pușini asupra celor numeroși”, literatura încadrată în seria „cărților apocrife” post-biblice — pentru a ne da seama de intensitatea cu care a trăit amintirea acelor dramatice evenimente în memoria poporului evreu. Cele două „cărți ale Macabeilor” (Cele două propriu-zise, nemaiavînd despre cartea Iuditei care — după părerea unora dintre exegeți — aparține și ea ciclului Macabeilor și nici de celelalte două cărți apocrife pseudo-macabene cunoscute sub numele de Cartea a III-a și a IV-a a Macabeilor) sînt creații de mare valoare istorică și literară care fac cîntece literaturii evreiești post-biblice. Dar în afara cadrului restrîns al creației literare, poporul a înconjurat sărbătoarea de Hanuca cu o aureolă de frumoase obiceiuri care, în milenara lor evoluție, merită toată atenția cercetătorului.

Între-adevăr, ar fi profund nejust să credem că obiceiurile și datinile populare legate de diversele noastre sărbători au fost totdeauna aceleași. Alături de elementele componente esențiale, într-adevăr fixe — cum ar fi în cazul nostru obligativitatea aprinderii luminărilor care este respectată peste tot și totdeauna — sărbătorile mai conțin o întreagă gamă de obiceiuri care se schimbă în permanență, unele căzînd în desuetudine, altele — noi — născîndu-se, pîrînd amprenta evidentă a epocii și a locurilor de baștină.

Puțin știu că Hanuca este pomenită în a doua carte a Macabeilor cu un alt nume, nume care astăzi ni se pare strănu și de neînțeles, anume: „Sărbătoarea corturilor din luna Kislev” (Macabiei II, 10 9—22). Într-adevăr, cele două scrisori introductive (adresate de către evreii din Ierusalim către cei din Alexandria) care comunică „exilului alexandrin” vestea îmbucurătoare a tirnosirii și a reîncepterii slujbelor religioase în Sanctuar, pomenesc sărbătoarea de Hanuca sub acest nume în „memoria zilelor nu de mult trecute în care sărbătoarea de Sucot a fost prăznuită în munți și în peșteri pe cînd rătăceau în pustiu ca fiarele...”

Este cert că inițiatorii sărbătorii de Hanuca vroiau să acorde noii sărbători fastul specific marilor sărbători de pelerinaj și că în acest scop au statuat în Sanctuar un serviciu divin asemănător celui de Sucot, legînd printru altele și obligația citirii „Halel”-ului întreg care este caracteristic sărbătorii corturilor. Cartea a doua a Macabeilor pomeneste și de un ceremonial asemănător celui al „celor patru feluri” statuat de asemenea pentru a mări apropierea între Hanuca și Sucot. Iată ce ne spune textul (Macabiei II, 10, 10): „Și au luat nuiele îmbrăcate în crengi și frunze precum și foi de

palmier și au cîntat un imn de slavă Celui Atotputernic”.

Și aprinderea luminărilor este specifică „sărbătorii scoaterii apei” (Simhat Beit Ha-sevea) care avea loc în fiecare seară de Sucot și între cele legate de noua sărbătoare a luminilor.

Toate aceste obiceiuri antice, în afară de cel al aprinderii luminilor, au fost uitate, după cum a fost uitat și primul nume al sărbătorii, cel de „Sucot al lunii Kislev”. Ele au fost înlocuite cu alte obiceiuri mai noi dar nu mai puțin frumoase.

Generațiile ulterioare au căutat să pună în umbră caracterul eroic al sărbătorii de Hanuca și să sublinieze substratul ei etic religios. Departe de a face apologia forței și a folosirii ei, exegeții au căutat să evidențieze faptul că scopul inițial și final al întregii răscoală nu era altul decît dobîndirea dreptului la o viață religioasă liberă. Luminările și candelabru cu opt brațe (Menora) au devenit simbolul sărbătorii. Ele amintesc tirnosirea „Menorei” din Sanctuar, simbol al libertății religioase și al răspîndirii luminii ei în lume.

Ceremonialul aprinderii luminăreleor de Hanuca a fost introdus printre cele șapte legi post-biblice, stabilindu-i-se o binecuvîntare specială urmată de o scurtă rugăciune căreia i s-a adăugat ulterior frumosul imn „Maoz Tur Iesuati” (O, stîncă trîinică a mintuirii mele!) cîntat peste tot cu aceeași melodie tradițională. În cele trei rugăcini zilnice (Semone esre) precum și în binecuvîntările de după masă s-a introdus un pasaj special de Hanuca „Al Hanisim”. În cadrul rugăciunilor de dimineață, în afară de Halel care se citește în tot decursul sărbătorii, în întregime, se mai recită și cîte un pasaj de Biblie descriînd ceremonia tirnosirii tabernacolului în pustiu.

Scopul sărbătorii însăși a fost decretat acela de a „face publicitate minunii” din care cauză s-a statuat obligativitatea de a aprinde luminările la ferestrele care dau spre stradă. Ele trebuie aprinse imediat după rugăciunea de seară și în orice caz „înainte de a se retrage oamenii de pe străzi”.

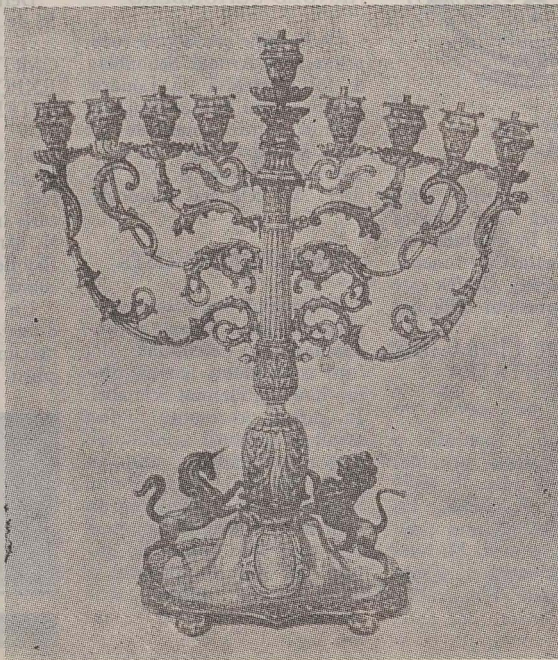
În evul mediu exista obiceiul de a se aprinde în prima seară cîte o luminare pentru fiecare membru al familiei, urmînd ca în serile următoare să se mai adauge cîte o luminare de fiecare. Astfel, o familie cu șase membri ajungea în a opta zi să aprindă 48 de lumini. În zilele noastre copiii majori (de la 13 ani în sus) obișnuiesc să aprindă luminări separat.

Este de dorit ca luminările să fie aprinse în candelă cu ulei de măsline, în amintirea Menorei din Sanctuar, în care de asemenea se ardea ulei. Luminile sînt dedicate exclusiv sărbătorii: ele nu pot fi folosite pentru nimic altceva; ele se aprind cu flacăra unei „lumini ajutătoare” (șamaș) care nu intră în numărul luminilor de Hanuca.

În zilele de Hanuca era obiceiul de a se face colecte generale pentru săraci, în vederea iernii. Epitropii vizitau, în aceste zile, pe toți credincioșii care dădeau din ceea ce le prisoese (bani sau alimente) pentru cei lipsiți de mijloace precum și pentru învățăceii din școlile talmudice. Obiceiul (Hanugaheld — „banii de Hanuca”) a fost multe secole în vigoare și este consemnat în răspunsurile rabinilor medievali.

O atenție specială era acordată copiilor, care trebuie să simtă și ei atmosfera specifică a sărbătorii. Hanuca aduce copiilor bucuria jocului cu sfîrleaza („dreidel”) care este gustată și de cei maturi, în fiecare seară, după aprinderea luminărilor. Sfîrleaza are patru laturi pe care sînt gravate patru litere ebraice: un „Nun”, un „Ghimel”, un „He” și un „Sin” — ele sînt inițialele următoarelor cuvinte: „Nea gadol haia șam”, adică: „O minune mare s-a întîmplat acolo”. În Europa li s-a atribuit literelor și un alt sens, potrivit jocului și anume: „Nichts” (nimic), „Ganz” (totul), „Halb” (jumătate) și „Stellein” (mai pune), jucătorul trebuind să se conformeze dispoziției sfîrlezei învîrtite de el. „Dreidel”, sfîrleaza de Hanuca, este confecționată de copii mai iscuși, din plumb.

Ultima zi de Hanuca (Zot Hanuca, după primele cuvinte ale pericopei zilei) era destinată petrecerilor și sărbătorilor populare. În case și în sinagogi se întindea o masă veselă, care încheia în cîntece și voce bună luminoasă sărbătoare „a luminărilor”.

stiri

CONDAMNAREA UNUI CRIMINAL DE RAZBOI

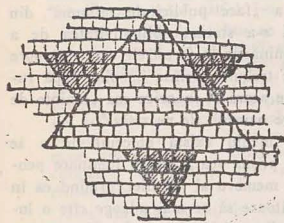
Un tribunal din Berlinul de vest l-a condamnat la 12 ani muncă silnică pe Fritz Wehzn, pentru crime de război și crime împotriva umanității. Acuzatul a fost unul din colaboratorii apropiați ai lui Eichmann.

DECESUL RABINULUI PEREIRA

La Amsterdam a încetat din viață, la vârsta de 81 de ani, dr. Salomon Rodrigues Pereira, sef-rabinul comunității sefardice din acest oraș. La funeralii au participat numeroși credincioși, precum și reprezentanți ai autorităților și cultelor.

DICTIONAR AL LIMBII EBRAICE

În Israel a apărut volumul I al unui nou dicționar al limbii ebraice. Față de edițiile anterioare, acest dicționar va cuprinde peste 10 000 cuvinte

în plus, printre care neologisme, termeni intrați în ultimii ani în vorbirea curentă, expresii idiomatice etc. Dicționarul cuprinde, de asemenea, un mare număr de cuvinte de origine arameică.

SECȚIA HEBRAICA A BIBLIOTECII NAȚIONALE DANEZE

Cu cele peste 70 000 volume ebraice și de iudaică, Biblioteca națională a Danemarcei este considerată a fi deținătoarea unuia dintre cele mai bogate fonduri literare în această specialitate. Recent, conducerea bibliotecii a organizat o expoziție de cărți rare.

ÎNCA O MĂRTURIE

Literatura holocaustului s-a îmbogățit cu încă o carte. Autorul, A. Levin, a fost în perioada aprilie 1942 — ianuarie 1943 profesor de ebraică în ghetoul Varșoviei. Martor ocular al atrocităților naziste, el a ținut un jurnal în limba ebraică notînd pe viu tot ceea ce se întîmpla în jurul său. Aceste însemnări au văzut acum lumina tiparului.

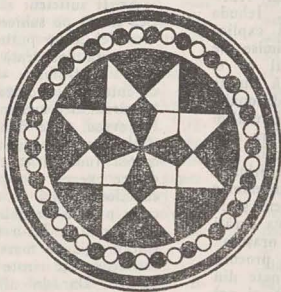
EXPOZIȚII DE ARTĂ PLASTICĂ

Ziarul „Davar” a consacrat o cronică elogioasă expoziției pictoricei Tia Peltz. După Tel Aviv, expoziția va fi prezentată și în orașele Haifa și Ierusalim.

țămînt marea majoritate nu avea nici un fel de cunoștințe în acest domeniu, acum ei vorbesc, citesc și scriu curent idîș.

SEMINAR DESPRE IUDAICA

În orașul Duisburg din R.F. a Germaniei a avut loc un seminar pe tema „Iudaica în perspectiva sărbătorilor rituale mozaice”. Seminarul s-a desfășurat din inițiativa și sub

aprecierile unui grup de personalități religioase mozaice și protestante și se încadrează în inițiativele luate în ultima vreme de a contribui la o mai bună cunoaștere și înțelegere între culte.

APARIȚIA UNEI HAGADE

O nouă ediție a Hagadei de Pesah a apărut recent la Budapesta. În plus față de textul tradițional, cartea cuprinde comentarii talmudice și descrieri ale felului cum se organizează o masă de Pesah. Ilustrații și reproduceri de artă sporesc valoarea acestei cărți.

IMPRESII DESPRE ROMÂNIA

Ziarul „Hatzofe” din Tel Aviv a reprodus recent articolul d-lui William Frenkel, directorul ziarului „Jewish Chronicle” din Londra, în care și împărtășește impresiile din România. După cum am scris la timpul potrivit, ziaristul din Londra a vizitat în luna august țara noastră ca invitat al Federației Comunităților Evreiești.

ÎN MEMORIA COMPOZITORULUI ARNOLD SCHONBERG

O expoziție consacrată compozitorului Arnold Schonberg a fost deschisă la Londra. Compozitorul este autorul mai multor lucrări muzicale pe teme biblice printre care „Moise și Aaron, și „Kol Nidrei” sînt cele mai cunoscute.

ATROCITĂȚI NAZISTE

Tribunalul din orașul vest-german Ulm a judecat și condamnat la detențiune doi foști comandanți nazisti, Stefan Kruth și Helmut Schnabel. În cursul procesului au fost ascultate mărturiile zguduitoare despre atrocitățile la care s-au datat acuzații. Așa, Stefan Kruth a ucis în bătaie pe un deținut al lagărului Dautmergen, care fiind bolnav nu putuse ieși într-una din zile la lucru. Celălalt acuzat a strivit cu cizma gîtul unui deținut din lagărul Viviconi.

PREMIU ATRIBUIT UNUI SCRITOR DE LIMBA IDIȘ

Scriitorul și publicistul I. Bașevîs-Singer a primit premiul vest-german pentru literatură destinată copiilor. Autorul a scris povestirile, ca întreaga sa creație, în idîș.

COLEGIU EVREIESC ÎN AUSTRALIA

La New South Wales, în Australia, va lua ființă un colegiu destinat studiului științelor iudaice.

TVIE LAPTARUL ÎN TURCIA

La Ankara a avut loc premiera comediei muzicale „Violonistul pe acoperiș”, după cartea lui Salom Alehem, „Tevie lăptarul”. Rolul titular este deținut de unul din actorii de frunte turci, care este în același timp și directorul teatrului național din Ankara.

SHEREZADA POVEȘTEȘTE ȘI ÎN EBRAICĂ

„1001 de nopți”, care a încîntat atîtea generații de copii de pe toate meridianele globului, a fost tradusă recent și în limba ebraică. Autorul traducerii este prof. J.J. Riblin, șeful catedrei de limbă și literatură arabă la universitatea ebraică din Ierusalim.

DECES

La Buenos Aires a încetat din viață rabinul dr. F. Steintl, care pînă la cel de al doilea război mondial a fost rabin șef al comunității din Poznan.

Defunctul era în vîrstă de 80 de ani.

CĂRȚI EBRAICE LA O EXPOZIȚIE INTERNAȚIONALĂ

La expoziția cărții 1969 din orașul Frankfurt-am-Mein a fost prezentat și un stand de cărți în limba ebraică, precum și cărți pe teme iudaice, în limbile engleză, franceză, germană, idîș.

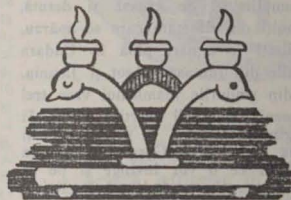
Un loc aparte l-au ocupat diferitele ediții ale Bibliei, precum și exemplare rare, ediții ilustrate artistic etc.

PLACĂ MEMORIALĂ LA THERESIENSTADT

O ceremonie pioasă pentru pomenirea martirilor fostului lagăr nazist de la Theresienstadt, din apropiere de Praga, a fost organizată de Federația comunităților evreiești din Cehoslovacia. Serviciul divin a fost oficiat de rabinul Richard Feder. O placă memorială a fost dezvelită cu acest prilej.

PROCESUL LUI FRANZ NOVAK

Un tribunal din Viena a început luna aceasta rejudecarea procesului lui Franz Novak, unul din colaboratorii apropiați ai lui Adolf Eichmann. Primul proces a fost judecat în anul 1965 și s-a încheiat

prin condamnarea acuzatului la 8 ani închisoare. Recursul s-a judecat în anul 1966 cînd sentința inițială a fost casată „din lipsă de probe suficiente”. Față de protestele presei și a opiniei publice, cazul a fost trimis spre rejudecare. Actul de acuzare îl prezintă pe Novak complice la acțiunea criminală de deportare a unui număr de peste 400 000 evrei din Ungaria.

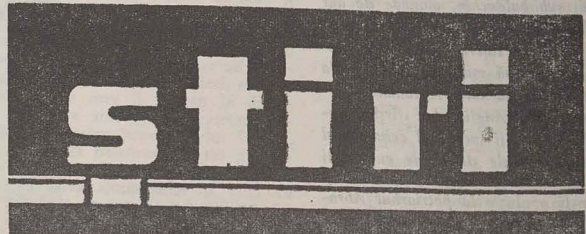
DECESUL PROFESORULUI JOSEPH WEISS

La Londra a încetat din viață prof. Joseph George Weiss unul dintre renumiții specialiști în domeniul științelor iudaice. Din anul 1959 prof. Weiss a fost directorul Institutului de științe iudaice din Londra.

Defunctul era în vîrstă de 51 de ani.

CEI DREPTI NU SINT UITATI

O ceremonie impresionantă s-a desfășurat la institutul pentru studiul perioadei martirului, Yad Vașem din Ierusalim. Soții B. și Susanne Vaan-Bak din Olanda, care în anii războiului au salvat de la moarte mai mulți copii evrei, au fost distinși cu medalia celor drepti și au sădit un pom în alea memorială. Printre alți copii, soții Vaan-Bak au salvat pe Morris Koster, un coleg de clasă al Annei Frank.

יוצר עולם
 בראא, כולם
 שבחו יתנון.
 —————
 חפצתי לכבד
 את בעל
 החר חירה,
 זר שמתי שמו
 בראשי חרווי
 מיה כנגד מירה.
 קראתי חירתי
 על מזמור עד
 שגורף כקרה.

דריי יאָרצענדליק פון דער
פּטירה פון הרב הכולל
ד.ר. יעקב ניעמיראווער ז"ל

אין אלעם קען מען | א חסידיש זמר'ל
זען א דרך אין חסידות | וועגן פארזיכטיקייט

חסידים דעו ציילן, אז דער
רבי ר' נחום'לעסע שטאנע-
נעסער זאל האָט אונזל
באוועקט אז א גרופע יונגע
חסידים שפילן חנוכה ביזאכט
אין דאָמיניק. האָט ער זיין
זיי אָנגערופן: איר וויסט
דען וויאזוי ווען שפילט אין
דאָמיניק? איך וועל איר
אויסלערנען דעם שלל דער-
פון: ווען גיט איינס כדי מען
זאל זאפן צוויי. צוויי נגנב
מיטאונעם סאָך מען נישט
גיין. מען דארף גיין נאָר
ארויף און נישט אראָפּ. אז
ווען קומט שוין ארויף, דע-
וואָלט גיט ווען שוין ווו מען
ווייל...

אין דער צווייטער חלק
 "ווארעמט" וועטן דאס
 מענטש (קראמערס) איראן
 פון דער בארימטער משפחה
 הערשענדיק פון יידישער אפטייל
 (מ.נ.) מער וויילא הערשענדיק
 בעיקר אין 1736, האט מענטש
 אן אסמאנאלישע אימפעריע
 געט, וואס איבערן דאס פלאנעט
 אוראל. ווי מענטש, איז אויסער
 דעם קראמערס איראן
 נאכטן אויך דא צוויי קראמערס
 איראן נאכטן פון ערשטליי
 הערשענדיק פון דאנא הערשענדיק.

די אינקוויזיציע האָט אים גע-
צוונגען זא אנטלויפן קיין טוניס
זא וואו פאר דאָרטן איז מערליך, וואו
ער איז געשטארבן.
קאָממט אסטראנאָמישע ווערק,
געשריבן אין העברעישע, זענען
אייבערגעזעצט געוואָרן אין שפּאַ-
ניש אלס "לס"י.
אין דעם עטלעך "קוואַדראַנט"
איז פאַראַן אַ קראַסטע וואָס איז נאָ-
טען פון קארל גוטסמאן'ס יעב,
קאַקאַבי, אַ באַרימטן "ידי"י.

שרן ורפא פון "אבן עזרא",
 און נאך וואס זיין אברהם פון
 מאיר אבן עזרא, וועלכער איז
 געבוירן געווען אין סאלעמא
 1092. פון אים נעמט מען
 וויסער תמל חכם, א שריי-
 בער, מחבר ווער ווער ווער
 דער העברעישער נאמאסיק,
 פאפאטיק, מאטאמאטיק און
 סאסטאמאטיק. זיין מאטאמא-
 טיק ווען סאסטאמאטיק, וואס
 דערמאנעט אויס צונויפגעדיי-
 הן פון דער וואו און די שטרע-
 נען איין ווייזן געוויסע סאסטא-
 מיטע פראבלעמען - א מחשבה,
 וועלכע ווען האט געווען אויף
 העברעיש (און נאך) (און קיי-
 נערטען) - האט אים געוואלט
 א גרויסן נאמען ווי ביי די ווי-
 גענאסטערע ווי זיין צייט און
 פאר די קומענדיגע דורות
 אסאסטאמאטיק.

הוא נשאר בלונדון עד שנת 1884, אז חזר לארץ. בלונדון ניהל חשבון עם הרב, פראנקלין, על ידי שילום לו סכומים קטנים מדי שבוע. בלונדון ניהל חשבון עם הרב, פראנקלין, על ידי שילום לו סכומים קטנים מדי שבוע. בלונדון ניהל חשבון עם הרב, פראנקלין, על ידי שילום לו סכומים קטנים מדי שבוע.

(זומשט פון זייט 11)

און ס'האבן זיך אנגעהויבן
מסיטירה און מאראנען און בפרט
אזוי דער סמפח'ן וואס העטער
אנטווענט, כאטש די טעכטער וז-
נען לעווטן מאהרידראס מיט
רייטעס און אדללייט. די אלמנה
הנה רדריגנען איז באשולדיגט
געווארן אז זי האט איר מאן
אויסגען און באגרייבן לויטן י-
ישיב'ן זיין און מלשנים אלס מאן

בומלן ווערן מונעם פאקט, האָס
דער מאַטער פון דער משפּחה,
וועלכע אַנטוועקט, האָט זיך צו-
וויסןס אַז ער שטאַמט פון אַ
מכּינער (דערמיט האָבן זיך אַוי-
פּווערס אַנטוועקט אין זייערע
דעגנאַטינגען). און זיך זעהן
האָט מיט אירע יובן קינדער, האָט
אין אַן עפעס סטאַטישעס ווי ביי
האָטן מיט אירע יובן זון, וועלכע
אין דערמאָנט אום הויכע אַל-
טערס קולעס, זענען געווען ענלעך
זייערע און מאַטריאַלישעס האָט
זיך אַן אַנטוועקט אַנטוועקט-
זייערע האָט אירע געוואלט זייע-
רע נשמות. פונקט ווי אַנטוועקטעס
פונעם האָבן אין זייער צייט
געווען צו דינען עבודה-והרה ?
און האָבן זיך פּווער, און פּו-
וועקט געווען צוועקלאָס דערצו
אויסגעבן זעלן סטערן, פונקט ווי

וויצער היינטיג נעצוויקט. דעם 23-טן אפריל 1593, לויט א באפעל פון דער אינקוויזיציע פון א טאג פריער האט מען די אלמנה פון אראנעסטירט און אפגעשיקט מיט דער ערשטער שיף קיין ליסא-באן. די ארגונסטען אז זי האט קינדער און אייניקלעך פארהיי-ראטע פאר אמתש קריסטן, אז די פאטערס זענען געמאכט געווארן פון שוואמען, און אז אירע גרויס-האלדן און טיפער עלטער דארהן גענומען זענען און אים, האט קינדער גיט געזאגט געהויבן. זי איז פארשעפט געווארן צום שטעטער-הויפן, נאך זי האט זי די סא-טיספאקציע גייט געגעבן. זי איז געשטארבן אין תפיסה, אבער דער תירוץ פון טויט איז אויך גיט גענומען. דערנאך פון די אינקוויזיציען דער נאטאר גיט צו א באמערקונג אויסן לעצטן בעלעל שונאם פראצעס: „זי איז פארשעפט געווארן צום פאר-ברענט זעהרן, דורך א סיגור, ממחמת זי איז געשטארבן אין תפיסה.“

צוויי טעכטער זענען אויך אפ-געשטעקט געווארן אראנעסטירטע מיט ליסאבאן ווו זי זענען פאר-שעפט געווארן צו מארברענען, נאך מען האט שפעטער אויסגע-טוישט די טעכטער.

די מדישע העלעניסטן האבן דאס
געסאָן בשעת?
מיס איין זאך זענען די גע-
טענישן פון מיט אן ערך 2150
יאָר צוריק מיט די פון בערך 400
יאָר צוריק נישט ענלעך. צרות,
שרען, פּיניקונגען, שווערע הוי-
טן זענען געווען ביידע, פּאַל,
נאָר קיש גס איז דאָס צווישע
פאַל נישט געשען. דיין מכביע-
אן אנשי-מדינתיים האבן גובר
געווען אנטויסן, פארגריכעט
זיינע היילות, מסהר געווען דאָס
בית המקדש, און אָנגעצונדן דאָס
זון מתיי מיט דער קריגעלע ציט
פארשוועכטן ביזמל זאָס זיי האבן
געווען. די אנשי מדינתיים האבן
קיי זיידעלשטאנד נישט געקאָנט
שטעלן, זיי זענען געווען צפּע-
פליצערט, הייל איבער פון די
גלויבונגען און סיועל געשען
דער גס און די רבנים, די פילע

הצבן מיו אונטערגעווען די שטערד און ווייזן
גענומען אין דער האנט די מנורה. און ס'ווען
אייביקע ריכט איז געווען אינאם סוכה, זענען מיר חת
געווען אין די שטעטע ווייטן פון די וועגן
זעטעמט און צוועטן געשטעלצט, כדי די ליכט
זיך נישט אויסלעכט.

של היהדות הדתית הרומנית

הרב יעקב יצחק גמירוב

החלוצים התאחדו ודלקו מנעם
גורו חכם עד שחוללו על עמם
מגוריהם בארץ הרושם העמוק
אחריות כל ספרים שהיו בידם
עד גבי השולחן, דפוס של האתר
ממם אחרת, דבריו האחרים
שמפצת שיליון מילומים מביא
דור. מאד, דור מלא היתוב
בכאם, מרובי הדורות במשירים.
קצמן על הוורודי-שבעה, השכל
המירוד הם בורא-אדם לופט
אין פנים מפרוזה-החדשה
אוספין על שישלתה אלאנסות,
הם מרבה חלום-אדם שדבר על ה
היונים הם מתאפסים עליו כלום
חשיב, כנסן בנסן, לאון ולחאט
מגוריר ענק באחריו וזן בורשה
השורה עליו השתאם
לחאט, "ברחת השאם"
לחאט

בדברים – שש פים של חמנו
זכורם לרבות. בן ארם, חו
תלים של חלום", בן ארם
תקדום החלום בשעתו חו
לשון ציור מחדש להשקט, חו
שקטות וקיום חושי א מרחקו
לשון תעלום מן חשבות חו
לשון העומק מחדש. למהר
לשון יום, חו קול ציור לשון
מחדש, במקלה בת אלף שנים,
לשון הימנע הנחת של חורחן
בשקט חו

שיריהם של חיה זו נעצומו
עמוק עמוק בקרקע של התורה
האמת, בקרקע של התורה
בבית המדרש שנק' שוב באותה
ענות תשובה שיהיה מוקטנו
כל עתה, בעת השילוב האור
אנחנו, בעת השילוב התורני של
הערכות של התורה זו בינה,
על עול השם הנין בעול קו
הדמות האמיתי של גיבור פרשת
"ויצא", וזקק אבינו ע"ה
האזינו נפש ש רבניו לקראת
הדברים אלירדיועו, ונקטק אבינו
בעתה היום גם ועם מייסדו
אותה של חיה הנריס הגדול
היה זה היום נעבד ככל
כלום את המהפך הרב שבו זה
אמר לבין השקפה, את התוב
המוצק ארצה"ש ראשון בזה
המסמית"ל תולדות זה, נראה

ד"ר דוד-משה רוזן
,,מאי חנוכה?"

תכנית החגיגות לחנוכה

בעברו של יום חמישי פ' וישב, ב"ר בכסלו תש"ל (4 בדצמבר 1969), בשעה 19:00, נהגו כשימיוורה הנסס הח-ניני של חנוכה. יש נאום חנוכי בהולד הולד לרומניה ד"ר הרב-משה הולד שלי"מ א. ע. גופמן, חזן-ראשי, בהשתתפות של מקהלת ביה"נ הקוראלי מבוקרשט, יבצע ניגוני חנוכה מסורתיים והחזן הראשי של הקהל מימיוורה יבצע בלויית המקהלה קונ-צרט של מנגינות חנוכה. משהלכת התלמדי, תלמוד-תורה, תנעל את הנשי הח-ניני.

— במסגרת תפלת קבלת שבת פ' וישב, שבת הנוכה, בביתר' המוראלי רבוקרשם

הרב הכולל ינאם על הנושא
„סיני ואולימפ“, החזן הראשי
ה' ע. נוסמן ינעים את הח-
ניגה בנינונים רתיים ועממיים.
בתום החנינה תתקיים במסע-
רה הכשרה סעורת חנוכה.
— כמו כן יתקיימו חני-
נות חנוכה בשרים יאם— ביום

שני פ' מקצביה"נ הגדול;
באקו—ביום שלישי פ' מקצ-
ביה"נ הגדול; קלון'—
ביום רביעי פ' מקצביה"נ;
רח' המנורשים; בראשוב—
ביום חמישי פ' מקצ. —בני-
נות ישתתף הרב כנול ר"ר
רור-משה רוזן בלוית החזן
הראשי מר' נוממן ומקהלת
ביה"נ הקוראלי. כל החני-
נות מתחילות בשעה 8 בערב.
הזמנות דומות יתקיימו גם
בהקלות אחרות.

כב' הרב הכולל לרומניה דר. דוד משה רוזן קיבל מהוד מעלתו
נשיא בית דין ישראל, שר זקנו שדר, את הצהרת הבטח:
ברכתך ליום הולדתו הסבה לי נחת רוח כבידו ללב
היהודי החם. מי יתן ואנו כאו ויהודי העולם באשר הם,
יראו באורם ויכלונו יחד נוכל לצפות לעתיד של שלום אמתי,
שגשוג ואושר.

ושיא מדינת ישראל

בוקרשט

מנורת החנוכה וסמליה

רמו על אלה שיהרותו רפו-
פה כאותם הכתפורות שמ-
חברנים בחוטם דקוקים, ע-
זולים להיתק בכל שעה ושעה
מכל קשר יציב ובר-קיימא.
אלה מבני-עמנו, שזכרם:
ביהדות יום-יומיים בשנה,
ראשיהשנה ויום הכיפורים,
מסתכלים בפרוץ שמבורה.
פרחם מאות הסוג שגונתם
ריח באופן ארעי ולפירות לא
יגיעו. ועל כנון אלה כבר
נרמס פסוקו של ישעיה
"מכך רגל ועד ראש אין בו
מתח" — לפי מליצתו של ה-
און נאע — "גורד עורח" —
כלומר מכך רגל, סוף היום,
שנקרא רגל בפני עצמו, ועד
ביתו, ער ראשיהשנה, אין
בו מתח, לפי להם שום יצקה
ליתדות.

עם כל קישוטי-תבליטיו השונים, מהם פורכבת המזוזה, מהווה היא לכשעצמה, "מקשה אחת וזהב טהור", ואם חסר בה אפילו פרט אחד אינה כשרה, כך גם בית ישראל, על אף כל הדבלי-הנוונים שבו, מהווה חתיכה אחידה והשאלה היא אם זו: איך להפעיל את המזמורה, שחתך את מלוא-אוריה, איך

מסביב אותה ומורידים את
הרש? איר להסיר את הרש,
ואפר הזמני שהצטער מסביב
למורת האור, מעבר ומסביב
עליה? עבודה אחראית וחש-
כה זו לשם הצלת ההרדקה:
עמוסה על שבו של המנוחה:
„מעלה חיתה לפני המנוחה
שעליה הכחן חולל על
מסביב“ – הרדשו חולל על
המנוחה לעמוד ברוח-המעלה,
לחיותם לרדנה הנבונה,
לחיותם לרדנה הנבונה

[illegible]

חנוכה אלו ושמלמרתנו, של-
מרות מה שעלה בירי האוייב
לקחת שבי ארעית את המ-
נורה, נר ה' טרם יכבה וה-
הדלקה נמשכת וגמשכת.

חוררים לְלִבֵּנוּ דְבִיו הַ
מְרִישִׁים שֶׁל יוֹהֵד בְּעֵקֶב
כִּי אֲחִינוּ בִּשְׂרֹנוֹ הָיוּ" (ברא'
ר' י' ל' כו') וּמִזְהֵרָה לַיהוּדָה
הַדְּרָבְרִים, "וְיִסָּק וְיִחַדּוּ הַיְּהוּדִים
וְיִשְׁמְרוּ לוֹ כִּי אֲחִיו" (מכבים
א—ג.). אֲנִי לְמִדּוֹם מוֹה, יוֹ
אֲחִינוּ בִּשְׂרֹנוֹ עֵקֶר גִּרּוֹל
הָיָה, וְלִכֹּן הָיָה נֶס מְגִישֵׁה
וְיִשְׁמְעוּ אֲחִיו, לְהַרְוֵת לָנוּ
בְּכֹה גִדּוֹל כֹּחַ שֶׁל רֶגֶשׁ-הָ
אֲהוּרָה, כִּדּוֹל שֶׁחֲצִיל וְיֹחֵד
אֵיתָנוּ מֵאֵז וְעַד עֵתָּה. וְלֹא
לְעִינֵינוּ תִּסְמָךְ הַמַּסְדִּירִים לְקִרְאוֹ
בְּחִירוֹהָ סִרְרָה זוֹ שֶׁבִּשְׁתֵּל
נִתְּנָה, כִּי לְפִי מִפְרֵשׁ הַתּוֹ-
רָה, שֶׁמִּצְוָהּ מְרִישׁ וּסְמִלִּי
דְּבִרְתִּי תוֹה"ל, הַמְּגִירָה הִיא

ספד לאהדות האומה ושל
מותה. נוף המנורה, ירכה
וקניה, שמונים יסורה, מס-
למים את אותם היהודים
שומרי הנורה והמצוות שהם
יסוד האומה. שלושה
המנורה מצידה האחר מסמלים
שם שאמרו חז"ל: על שלושה
דברים העולם קיים על האמת,
ועל הדין ועל השלום (אבות
פרק א' יח), שלושה גרעני
האדמה; שלושה קני המס-
גורה מצידה השני-גם הם
רמז לפרשת האהדות שבין
שלושה הדיבים שלושה-הם
עולם עומד- שבשמש אבות
פ"א, ב' על התורה ונל הע-
בורה, בכחית, "ויתן שם יש-
ראל", בלשן יחיד, כאיש
אחד בלשן אחר (ספירא);
ונמציות הסדים, שהיא הע-
רובה הנרולה ביותר להידוק
גוש האהדות.

ובשם שנוף המנורה משמש
לסמל, סמלים נם קישוריה
ותבליניה של המנורה, רמזים
קהתיים וסמלים של היהודים
לאומה בכללה. הגביעית מס-
מלים את יהודי-החניכיה,
שהם אחים רק כלום היו, ו-
שמצטרפים אלינו רק בשעה
שהשמהה בעוננו; לעת-צרה
הם נעלמים ואינם, מתבדלים
ואינם אומה לשמוע להש-
תתן בעצת האומה. מפה
של יהודי-שמתה-יום-טוב
אלה אנו שומעים תכופות,
שהם שומרים בקפידה על-
חנוכה ופורים, מכלי שית
בונו, כמובן, להקלת גרות
חנוכה, לקרית המגילה ומת-
נות לאידיים. הנפרדים

לְמַלְאוֹת שְׁלוֹשִׁים שָׁנָה
לְפִטְרָתוֹ שֶׁל הָרֵב הַכּוֹלֵל
ד"ר יַעֲקֹב-יִצְחָק נִמְרֹבֶר ז"ל

במסגרת דרשתו בביה"נ הקוראלי בבוקרשם בלוי שחב פ' דורות תש"ל (14 בנובמבר 1969) העלה הרב הכולל ר' דוד-משה רוזן שליט"א את זכרונו של הרב העולה לשעבר ר"ר יעקב-יצחק מסיבור, אישיות נבולה ונערצה שישמש כדוגמה נאמן בתקופה שבין שתי מלחמות-העולם ויחיה לפני מלואות שנה.

בעליית ההתייחסות על קברו של חמנו, שחקיימה ביו-
ראשון פ' ויצא ש"י, ו' בכסלו (16 בנובמבר 1969), נערך
פסק-ארכה ע"י הרב הכולל והחון הראשי מר ע. גוטמן
השתתפו בסעס סמנהיו פריציות הפהלות, שהילת יהודי
בקרשש וגניני מוסרות ציבור יהודים.
נחה אלמנתו של חמנו הנב' פ. ד"ר נטירובר.
זכר צדוק לברכה

בטקס הכנסת ספר תורה שהתקיים בבי-הכ"נ, שארית הפליטה" מיוסד של יוצאי רומניה באשקלון-ישראל ציין רב וזעיר, הרב יוסף שרייט, בברכתו את ממשלת רומניה, הרב וכולל היהודי רומניה וקהילות הקודש ותומכם בשלום ספרי התורה.

■ על שטח בית-העלם
מיו לשעבר של הקהילה
כריבנר (Cheb-Eger)
בצ'כוסלובקיה, שנהרס
ע"י הנאציסטים, הוקמה
מצבה זיכרון ועליה
הכתובת הצ'כית: „במ-
קום זה היה קיים החל מ-
1874 בית-עלמין ייודי
שנהרס ע"י הנאציס-
טים בשנת 1944 ואת-
שטח מצבה זו זיכרון-
כבוד לאזרחים היהודים
הול העיר מאת מועצת
העיר“.

■ לרגל סיורו בארצנו,
ביקר מו"נ' בו־מנחס,

עולם
ומלוואו

סופר ורכז המפעל
הביבליוגרפי העברי
בישראל, במערכת "כתב-
העת" וספריית הסוד-
רות הקהילות ונתקבל
לשיזזה ע"י הרב הכולל
ד"ר דוד משה רוזן.

57-מ מדענים
 וסופרים גרמנים שזכו
 בפרס נובל, 11 הם יהודי-
 דיס-מראו ארמיו הרמן
 בפרו (תורמה גרמנית
 למדעי הטבע והרוח)
 על אלה יש להוסיף
 עוד ששה מדענים מי-
 הודי גרמניה שקיבלו
 את הפרס אחרי עזבם
 גרמניה בתקופת
 השלטון הנאציסטי.

באמסטרדם נפטר
בגיל 81 הרב הראשי
הספרדי ד"ר שלמה
רודריגז-פריה, ממ
פחת אנוסים. הומו
מלומד נודע, כיהן פע-
מים מספר כרב ראשי
בפועל בקהילות האש-
כניות באמסטרדם
והאג.

■ מלאו עשר שנים
לפטירתו של הפרופ'
יוסף קלוזנר ז"ל מענפי
הרוח בתחום ההיסטו-
ריה היהודית ושושבינה
של הספרות העברית
החדשה.

ארונו של הרב
 מרדכי יאנובר ז"ל
 שימש כארבעים שנה
 כרב בעיר יאס, הועלה
 לישראל לפני קהל גדול
 שהשתתף בפיוני העצמי
 מות הספיד הרב את
 מאירוס את והנוגות
 וזיבוי- בשם הרב ה"
 כול- בשיבוץ של
 נפטל. יחד עם ארונו
 הועלה גם ארונו של
 הרבנית עליה והובאו
 למנוחות בבית העלמין
 שבקרית שאול בהש-
 תתפת קהל רב.